

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

12. Σχόλια για το χρονικό των Βουδών (12. Buddhavaṃsa-
aṭṭhakathā)

1. Σχόλια για την ενότητα για τον κοσμημένο διάδρομο
(1. Ratanacāḥkamanakaḥḍavanaṇṇā)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

12. Σχόλια για το χρονικό των Βουδών

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Buddhavaṃsa-aṭṭhakathā

Ganthārambhakathā

Anantaññaṃ karuṇālayaṃ layaṃ, malassa buddhaṃ susamāhitaṃ hitaṃ;
Namāmi dhammaṃ bhavaṣaṃvaraṃ varaṃ, guṇākarañceva niraṅgaṇaṃ
gaṇaṃ.

Paññāya seṭṭho jinasāvakānaṃ, yaṃ dhammasenāpati dhammarājaṃ;
Apucchi satthāramapārapāraguṃ, niraṅgaṇaṃ ñātigaṇassa majjhe.

Subuddhavaṃsenidha buddhavaṃso, visuddhavaṃsena vināyakena;
Hatāvakāsena pakāsito yo, samādhivāsena tathāgatena.

Yāvajjakālā avināsayantā, pāḷikkamañceva ca pāḷiyatthaṃ;
Kathānusandhiṃ sugatassa puttā, yathāsutaṃyeva samāharimṣu.

Tasseva sambuddhavarānavayassa, sadā janānaṃ savanāmatassa;
Pasādapaññājananassa yasmā, saṃvaṇṇanānukkamato pavattā.

Sakkaccasaddhammaratena buddhasīhena sīlādiguṇoditena;
Āyācitohaṃ sucirampi kālaṃ, tasmāssa saṃvaṇṇanamārabhissaṃ.

Sadā janānaṃ kalināsanassa, ciraṭṭhitatthaṃ jinasāsanassa;
Mamāpi puññodayavuddhiyatthaṃ, pasādanatthañca mahājanassa.

Mahāvihārāgatapāḷimaggasannissitā saṅkaradosahīnā;
Samāsatoyaṃ pana buddhavaṃsasaṃvaṇṇanā hessati sārabhūtā.

Sotabbarūpaṃ pana buddhavaṃsakathāya aññaṃ idha natthi yasmā;
Pasādanaṃ buddhaguṇe ratānaṃ, pavāhanaṃ pāpamahāmalassa.

Tasmā hi sakkaccasamādhuyuttā, vihāya vikkhepamaññacittā;
Saṃvaṇṇanaṃ vaṇṇayato suvaṇṇaṃ, nidhāya kaṇṇaṃ madhuraṃ suṇātha.

Sabbampi hitvā pana kiccamaññaṃ, sakkacca maccenidha niccakālaṃ;
Sotuṃ kathetumpi budhena yuttā, kathā panāyaṃ atidullabhāti.

Tattha “buddhavaṃsasamaṇṇanā hessati sārabhūtā”ti vuttattā buddhavaṃso tāva vavatthapetabbo. Tatridaṃ vavatthānaṃ - ito heṭṭhā kappasatasahassādhikesu catūsu asaṅkhyeyyesu uppannānaṃ pañcavīsatiyā buddhānaṃ uppannakappādi paricchedavasena paveṇivithārakathā “buddhavaṃso nāmā”ti veditabbo.

Svāyaṃ kappaparicchedo nāmaparicchedo gottaparicchedo jātiparicchedo nagaraparicchedo pituparicchedo mātuparicchedo bodhirukkha paricchedo dhammacakkappavattana paricchedo abhisamayaparicchedo sāvaka sannipāta paricchedo aggasāvaka paricchedo upaṭṭhāka paricchedo aggasāvika paricchedo parivārabhikkhuparicchedo raṃsiparicchedo sarīrappamāṇa paricchedo bodhisattādhikāra paricchedo byākaraṇa paricchedo bodhisattapadhāna paricchedo āyuparicchedo parinibbāna paricchedoti imehi pāḷiyā āgatehi bāvēsatiyā paricchedehi paricchinno vavatthito.

Pāḷianāruḷho pana sambahulavāropettha ānetabbo. So agāravāsa paricchedo pāsādata yapa paricchedo nāṭakithi paricchedo aggamahesi paricchedo puttapa paricchedo yāna paricchedo abhinikkhamaṇa paricchedo padhāna paricchedo upaṭṭhāka paricchedo vihāra paricchedoti dasadhā vavatthito hoti.

Taṃ sambahulavārampi, yathāṭṭhāne mayaṃ pana;
Dassetvāva gamissāma, tattha tattha samāsato.

So evaṃ vavatthito pana -

Kenāyaṃ desito kattha, kassatthāya ca desito;
Kimatthāya kadā kassa, vacanaṃ kena cābhato.

Sabbametaṃ vidhiṃ vatvā, pubbameva samāsato;
Pacchāhaṃ buddhavaṃsassa, karissāmatthavaṇṇananti.

Tattha kenāyaṃ desitoti ayaṃ buddhavaṃso kena desito? Sabbadhammesu appaṭihatañānacārena dasabalena catuvesārajjavisāradena dhammarājena dhammassāminā tathāgatena sabbaññunā sammāsambuddhena desito.

Kattha desitoti? Kapilavatthumahānagare nigrodhārāmamahāvihāre paramarucirasandassane devamanussanayanani pātabhūte ratanacaṅkame caṅkamantena desito.

Kassatthāya ca desitoti? Dvāsītiyā ñātisahassānaṃ anekakoṭīnañca devamanussānaṃ atthāya desito.

Kimatthāya desitoti? Caturoghanittharaṇatthāya desito.

Kadā desitoti bhagavā hi paṭhamabodhiyaṃ vīsativassāni anibaddhavāso hutvā yattha yattha phāsukaṃ hoti, tattha tattheva gantvā vasi. Kathaṃ? Paṭhamam vassaṃ isipatane dhammacakkaṃ pavattetvā aṭṭhārasa brahma koṭiyo amatapānaṃ pāyetvā bārāṇasiṃ upanissāya isipatane migadāye vasi. Dutiyaṃ vassaṃ rājagahaṃ upanissāya veḷuvane mahāvihāre. Tatiyacatutthānīpi tattheva. Pañcamaṃ vesālīṃ upanissāya mahāvane kūṭāgārasālāyaṃ. Chaṭṭhaṃ makulapabbate. Sattamaṃ tāvatīṃsabhavane. Aṭṭhaṃ bhaggesu saṃsumāragiriṃ upanissāya bhesakaḷāvane. Navamaṃ kosambiyaṃ. Dasamaṃ pālīyeyakavanasaṇḍe.

Ekādasamaṃ nālāyaṃ brāhmaṇagāme. Dvādasamaṃ verañjāyaṃ. Terasamaṃ cāliyaṃ. Cuddasamaṃ jetavanamahāvihāre. Pañcadasamaṃ kapilavatthumahānagare. Soḷasamaṃ ālavakaṃ dametvā caturāsītīpāṇasahassāni amatapānaṃ pāyetvā ālaviyaṃ. Sattarasamaṃ rājagaheya. Aṭṭhārasamaṃ cāliyaṃ. Tathā ekūnavīsatiṃ vīsatiṃ pana vassaṃ rājagaheya vasi. Tena vuttaṃ - “bhagavā hi paṭhamabodhiyaṃ vīsativassāni anibaddhavāso hutvā yattha yattha phāsukaṃ hoti, tattha tattheva gantvā vasi”ti. Tato paṭṭhāya pana sāvatthiṃ upanissāya jetavanamahāvihāre ca pubbārāme ca dhuvaṃ paribhogavasena vasi.

Yadā pana satthā buddho hutvā bārāṇasiyaṃ isipatane migadāye paṭhamamaṃ vassaṃ vasi tvā vuṭṭhavasso pavāretvā uruvelaṃ gantvā tattha tayo māse vasanto tebhātikajaṭile dametvā bhikkhusahasseehi kataparivāro phussamāsapuṇṇamāyaṃ rājagahaṃ gantvā dve māse tattheva vasi, tadā bārāṇasito nikkhantassa panassa pañca māsā jātā. Sakalo hemanto atikkanto. Udāyittherassa āgatadivasato sattaṭṭhadivasā vītivattā. So pana phaggunīpuṇṇamāsiyaṃ cintesi - “atikkanto hemanto, vasantakālo anupatto, samayo tathāgatassa kapilapuraṃ gantu”nti. So evamaṃ cintetvā kulanagaragamanatthāya saṭṭhimattāhi gāthāhi gamanavaṇṇamaṃ vaṇṇesi. Atha satthā cassa vacanaṃ sutvā ñātisaṅgahaṃ kātukāmo hutvā aṅgamagadhavāsīnaṃ kulaputtānaṃ dasahi sahasseehi kapilavatthuvāsīnaṃ dasahi sahasseehi sabbeheva vīsatiyā khīṇāsavasahasseehi parivuto rājagahato nikkhamitvā divase divase yojanaṃ gacchanto rājagahato saṭṭhiyojanaṃ kapilavatthupuraṃ dvīhi māsehi sampāpuṇitvā tattha ñātīnaṃ vandāpanatthaṃ yamakapāṭihāriyaṃ akāsi. Tadāyaṃ buddhavaṃso desito.

Kassa vacananti? Sāvakaṃ paccekabuddhānaṃ asādhāraṇaṃ sammāsambuddhasseva vacanaṃ.

Kenābhatoti? Ācariyaṃ paramparāya ābhato. Ayañhi sārīputtatthero bhaddajī tisso kosiyaṃ putto siggavo moggaliputto sudatto dhammiko dāsako soṇako revatoti evamañhi yāva tatiyaṃ saṅgītikālā ābhato, tato uddhampi tesamaṃ yeva sissānusisseehi evamaṃ tāva ācariyaṃ paramparāya yāvajjakālā ābhatoti veditabbo.

Ettāvatā -

“Kenāyaṃ desito kattha, kassatthāya ca desito;
Kimatthāya kadā kassa, vacanaṃ kena cābhato”ti. -

Ayaṃ gāthā vuttatthā hoti.

Nidānakathā

Bāhiraṇidānaṃ

Evamaṃ ābhatassa panassa idāni atthavaṇṇanā hoti, sā panāyaṃ atthavaṇṇanā yasmā dūreṇidānaṃ avidūreṇidānaṃ santikenidānanti, imāni tīni nidānāni dassetvā vaṇṇitā suvaṇṇitā nāma hoti. Ye ca naṃ suṇanti, tehi samudāgamato paṭṭhāya viññātattā suviññātāva hoti, tasmā tāni nidānāni dassetvā vaṇṇayissāma.

Tattha ādito paṭṭhāya tāva tesamaṃ nidānaṃ paricchedo veditabbo. Tatrāyaṃ saṅkhepato atthadīpanā - dīpaṅkaradasabalassa pādamūle katābhinihārassa mahāsattassa yāva vessantarattabhāvā cavitvā tusitabhavane nibbatti, tāva pavattā

kathā dūrenidānaṃ nāma. Tusitabhavanato cavitvā yāva bodhimaṇḍe sabbaññutaññāṇappatti, tāva pavattā kathā avidūrenidānaṃ nāma. “Ekaṃ samayaṃ bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme”ti ca, “rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe”ti ca, “vesāliyaṃ viharati mahāvane kūṭāgārasālāya”nti ca evaṃ mahābodhimaṇḍe sabbaññutaññāṇappattito yāva parinibbānaṃ etasmiṃ antare bhagavā yattha yattha vihāsi, taṃ taṃ santikenidānaṃ nāmāti veditabbaṃ. Ettāvata saṅkhepeneva tiṇṇaṃ dūrāvidūrasantikenidānaṃ vasena bāhiraṇidānaṇṇanā samattā hotīti.

Abbhantaranidānaṃ

1. Ratanakaṃkamanakaṇḍavaṇṇanā

Idāni pana -

1. “Brahmā ca lokādhipatī sahampatī, katañjalī anadhivaraṃ ayācatha; Santīdha sattāpparajakkhajātikā, desehi dhammaṃ anukampimaṃ paṇa”nti. -

Ādinayappavattassa abbhantaranidānassa atthavaṇṇanā hoti.

Ettha “ekaṃ samayaṃ bhagavā rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe”tiādisuttantesu viya - “ekaṃ samayaṃ bhagavā sakkesu viharati kapilavatthusmiṃ nigrodhārāme. Atha kho āyasmā sārīputto yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantaṃ buddhavaṃsaṃ apucchi”ti evamādinā nayena nidānaṃ avatvā kasmā “brahmā ca lokādhipatī sahampatī, katañjalī anadhivaraṃ ayācathā”tiādinā nayena nidānaṃ vuttanti? Vuccate - bhagavato sabbadhammadesanākāraṇabhūtāya brahmuno dhammadesanāyācanāya sandassanattamaṃ vuttanti.

“Kadāyaṃ dhammadesanattamaṃ, ajjhiṭṭho brahmunā jino;
Kadā kattha ca kenāyaṃ, gāthā hi samudīritā”ti.

Vuccate - buddhabhūtassa pana bhagavato atṭhame sattāhe satthā dhammadesanattāya brahmunā ajjhiṭṭho āyācito. Tatrāyaṃ anupubbikathā - mahāpuriso kira katābhinihāro mahābhinikkhamanadivase vivaṭapākaṭābhacchāsayanāsanaceṭṭikā nāṭakittiyo disvā atīva saṃviggahadayo paṭekadesāvachchannaṃ channaṃ āmantetvā - “arinaravaramanthakaṃ kaṇḍakaṃ nāma turaṅgavaramāharā”ti kaṇḍakaṃ āharāpetvā channasahāyo varaturaṅgamārūya nagaradvāre adhivatthāya devatāya nagaradvāre vivaṭe nagarato nikkhamitvā tīṇi rajjāni tena rattāvasesena atikkamitvā anomasatto anomāya nāma nadiyā tīre ṭhatvā channamevamāha - “channa, tvaṃ mama imāni aññehi asādhāraṇāni ābharaṇāni kaṇḍakañca varaturaṅgamādāya kapilapuraṃ gacchāhi”ti channaṃ vissajjetvā asitoraganīluppasādisenāsinaṃ sakesamakuṭaṃ chinditvā ākāse ukkhipitvā devadattiyaṃ pattacīvaraṃ gahetvā sayameva pabbajitvā anupubbena cārikaṃ caramāno anilabalasamuddhutatarāṅgabhaṅgaṃ asaṅgaṃ gaṅgaṃ nadiṃ uttaritvā maṇigaṇaraṃsijālaviṇṇatārājagahaṃ rājagahaṃ nāma nagaraṃ pavisitvā tattha issariyamadamattaṃ jaṇaṃ parihāsento viya ca uddhatavesassa jaṇassa lajjamuppādayamāno viya ca vayakantīhi nāgarajanahadayāni attani bandhanto viya ca dvatiṃsavaramahāpurisalakkhaṇavirājītāya rūpasiriyā sabbajananayanāni

vilumpamāno viya ca rūpīpādasañcaro puññasañcayo viya ca pabbato viya ca gamanena nissaṅgo santindriyo santamānaso yugamattaṃ pekkhamāno rājagahaṃ piṇḍāya caritvā yāpanamattaṃ bhattaṃ gahetvā nagarato nikkhamitvā paṇḍavapabbatapasse chāyūdakasampanne sucibhūmibhāge paramaramaṇīye pavivitte okāse nisīditvā paṭisaṅkhānabalena missakabhattaṃ paribhuñjitvā paṇḍavagirānusārena bimbisārena magadhamahārājena mahāpurisassa santikaṃ gantvā nāmagottaṃ pucchitvā tena pamuditahadayena “mama rajjabhāgaṃ gaṇhāhī”ti rajjena nimantiyamāno - “alaṃ, mahārāja, na mayhaṃ rajjenattho ahaṃ rajjaṃ pahāya lokahitattāya padhānamanuyuñjitvā loka vivaṭacchado buddho bhavissāmīti nikkhanto”ti vatvā tena ca “buddho hutvā sabbapaṭhamamā mama vijitaṃ osareyyāthā”ti vutto ‘sādhū’ti tassa paṭiññaṃ datvā ālāraṇca udakaṇca upasaṅkamitvā tesamā dhammadesanāya sāraṃ avindanto tato pakkamitvā uruvelāyaṃ chabbassāni dukkarakārikaṃ karontopi amataṃ adhigantum asakkonto oḷārikāhārapaṭisevanena sarīraṃ santappesi.

Tadā pana uruvelāyaṃ senānigame senānigamakuṭumbikassa dhītā sujātā nāma dārīkā vayappattā ekasmiṃ nigrodharukkhe patthanamakāsi - “sacāhaṃ samajātikaṃ kulagharaṃ gantvā paṭhamagabbhe puttaṃ labhissāmi, balikammaṃ karissāmī”ti. Tassā sā patthanā samijjhi. Sā vesākhapuṇṇamadivase “ajja balikammaṃ karissāmī”ti pātova pāyāsaṃ anāyāsaṃ paramamadhuraṃ sampatīpādesi. Bodhisattopi tadaheva katasarīrapaṭijaggano bhikkhācāraḥkālāṃ āgamayamāno pātova gantvā tasmīṃ nigrodharukkhamūle nisīdi. Atha kho puṇṇā nāma dāsī tassā dhātī rukkhamūlasodhanattāya gatā bodhisattaṃ pācīnalokadhātum olokayamānaṃ nisinnaṃ sañjhāppabhānurañjitavarakanakagirisikharasadisasarīrasobhaṃ timiranikaranidhānakaraṃ kamalavanavikasanakaraṃ ghanavivaramupagataṃ divasakaramiva taruvaramupagataṃ munidivasakaramaddasa. Sarīrato cassa nikkhantāhi pabhāhi sakalaṇca taṃ rukkhāṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ disvā tassā etadahosi - “ajja amhākaṃ devatā rukkhato oruyha sahattheneva baliṃ paṭiggahetukāmā hutvā nisinnā”ti. Sā vegena gantvā sujātāya etamatthaṃ ārocesi.

Tato sujātā sañjātasaddhā hutvā sabbālaṅkārena alaṅkaritvā satasahassagghaṇikaṃ suvaṇṇapātīṃ paramamadhurassa madhupāyāsassa pūretvā aparāya suvaṇṇapātīyā pidahitvā sīsenādāya nigrodharukkhabhimukhī agamāsi. Sā gacchantī dūratova taṃ bodhisattaṃ rukkhadevatamiva sakalaṃ taṃ rukkhāṃ sarīrappabhāya suvaṇṇavaṇṇaṃ katvā puññasañcayamiva rūpavantaṃ nisinnaṃ disvā pītisomanassajāta sujātā “rukkhadevatā”ti saññāya diṭṭhatṭhānato paṭṭhāya onatonatā gantvā sīsato taṃ suvaṇṇapātīṃ otāretvā mahāsattassa hatthe ṭhapetvā pañcapatīṭṭhitena vanditvā - “yathā mama manoratho nipphanno, evaṃ tumhākampī nipphajjatū”ti vatvā pakkāmi.

Atha kho bodhisattopi suvaṇṇapātīṃ gahetvā nerañjarāya nadiyā tīraṃ gantvā suppatiṭṭhitassa nāma titthassa tīre suvaṇṇapātīṃ ṭhapetvā nhatvā paccuttaritvā ekūnapaññāsapiṇḍe karonto taṃ pāyāsaṃ paribhuñjitvā - “sacāhaṃ ajja buddho bhavissāmi, ayaṃ suvaṇṇapāti paṭisotaṃ gacchatū”ti khiṇi. Sā pāti paṭisotaṃ gantvā kālassa nāma nāgarājassa bhavanaṃ pavisitvā tiṇṇaṃ buddhānaṃ thālakāni ukkhipitvā tesamā heṭṭhā aṭṭhāsi.

Mahāsatto tattheva vanasaṇḍe divāvihāraṃ vītinaṃmetvā sāyanhasamaye sotthiyena nāma tiṇahārakena mahāpurisassa ākāraṃ ñatvā dinnā aṭṭha tiṇamuṭṭhiyo gahetvā

bodhimaṇḍamāruyha dakkhiṇadisābhāge aṭṭhāsi. So pana padeso paduminipatte udakabindu viya akampittha. Mahāpuriso - “ayaṃ padeso mama guṇaṃ dhāretuṃ asamattho”ti pacchimadisābhāgamagamāsi. Sopi tatheva kampittha. Puna uttaradisābhāgamagamāsi. Sopi tatheva kampittha. Puna puratthimadisābhāgamagamāsi. Tattha pallaṅkappamāṇaṭṭhānaṃ niccalaṃ ahosi. Mahāpuriso - “idaṃ ṭhānaṃ kilesaviddhamaṇaṭṭhāna”nti sannaṭṭhānaṃ katvā tāni tiṇāni agge gahetvā cālesi. Tāni tūlikaggena paricchinnāni viya ahesuṃ. Bodhisatto - “bodhiṃ apatvāva imaṃ pallaṅkaṃ na bhindissāmi”ti caturaṅgavīriyaṃ adhiṭṭhahitvā pallaṅkaṃ ābhujitvā bodhikkhandhaṃ piṭṭhito katvā puratthābhimukho nisīdi.

Taṅkhaṇaṇṇeva sabbalokābhīhāro māro bāhusahassaṃ māpetvā diyaḍḍhayaḥjanasatikāṃ himagirisikharasadisāṃ girimekhalāṃ nāma arivaravāraṇaṃ varavāraṇaṃ abhiruyha navayojanikena dhanuasipharasusarasattisabalenātibahalena mārabalena samparivuto samantā pabbato viya ajjhottharanto mahāsapattaṃ viya mahāsattaṃ samupāgami. Mahāpuriso sūriye dharanteyeva atitumūlaṃ mārabalaṃ vidhamitvā vikasitajayasumanakusumasadisassa cīvarassa upari patamānehi rattapavālaṅkurasadisaruciradassanehi bodhirukkhaṅkurehi pītiyā viya pūjīyamāno eva paṭhamayāme pubbenivāsānussatiṇṇaṃ labhitvā majjhimayāme dibbacakkhuṇṇaṃ visodhetvā pacchamayāme paṭiccasamuppāde ṇṇaṃ otāretvā vaṭṭavivaṭṭaṃ sammāsanto aruṇodaye buddho hutvā -

“Anekajātisaṃsāraṃ, sandhāvissaṃ anibbisaṃ;
Gahakāraṃ gavesanto, dukkhā jāti punappunaṃ.

“Gahakāraka diṭṭhosi, puna gehaṃ na kāhasi;
Sabbā te phāsukā bhaggā, gahakūṭaṃ visaṅkhaṭaṃ;
Visaṅkhāragataṃ cittaṃ, taṇhānaṃ khayamajjhagā”ti. -

Imaṃ udānaṃ udānetvā sattāhaṃ vimuttisukhapaṭisevanena vītināmetvā aṭṭhame divase samāpattito vuṭṭhāya devatānaṃ kaṅkhaṃ ṇatvā tāsāṃ kaṅkhāvidhamanattaṃ ākāse uppatitvā yamakapāṭihāriyaṃ dassetvā tāsāṃ kaṅkhaṃ vidhamitvā pallaṅkato īsakaṃ pācīnanissite uttaradisābhāge ṭhatvā - “imasmiṃ vata me pallaṅke sabbaṇṇutaṇṇaṃ paṭividdha”nti cattāri asaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṇca pūritānaṃ pāramīnaṃ phalādhigamaṭṭhānaṃ pallaṅkaṇceva bodhirukkhaṇca animisehi akkhīhi olokayamāno sattāhaṃ vītināmesi, taṃ ṭhānaṃ animisacetiyaṃ nāma jātaṃ.

Atha pallaṅkassa ca ṭhitaṭṭhānassa ca antare puratthimapacchimoto āyate ratanacaṅkame caṅkamanto sattāhaṃ vītināmesi, taṃ ṭhānaṃ ratanacaṅkamacetiyaṃ nāma jātaṃ. Tato pacchimadisābhāge devatā ratanagharaṃ nāma māpesuṃ, tattha pallaṅkena nisīditvā abhidhammapiṭakaṃ visesato cettha anantanayasamantapaṭṭhānaṃ vicinanto sattāhaṃ vītināmesi. Taṃ ṭhānaṃ ratanagharacetiyaṃ nāma jātaṃ. Evaṃ bodhisamīpeyeva cattāri sattāhāni vītināmetvā pañcame sattāhe bodhirukkhamūlā yena ajapālanigrodho tenupasaṅkami; tatthāpi dhammaṃ vicinantoyeva vimuttisukhaṇca paṭisaṃvedento ajapālanigrodhe sattāhaṃ vītināmesi.

Evam aparaṃ sattāhaṃ mucalinde nisīdi. Tassa nisinnamattasseva bhagavato sakalacakkavāḷagabbhaṃ pūrento mahāakālamegho udapādi. Tasmīṃ pana uppanne mucalindo nāgarājā cintesi - “ayaṃ mahāmegho satthari mayhaṃ bhavanaṃ pavitṭhamatte uppanno vāsāgāramassa laddhuṃ vaṭṭatī”ti. So sattaratanamayaṃ devavimānasadisāṃ dibbavimānaṃ nimminituṃ samatthopi evaṃ kate - “na mayhaṃ mahapphalaṃ bhavissati, dasabalassa kāyaveyyāvaccamaṃ karissāmī”ti atimahantaṃ attabhāvaṃ katvā satthāraṃ sattakkhattuṃ bhogehi parikkhipitvā upari mahantaṃ phaṇaṃ katvā aṭṭhāsi. Atha bhagavā parikkhepassa antova mahati okāse sabbaratanamaye paccagghapallaṅke upari viniggalantavividhasurabhikusumadāmaṃvitāne vividhasurabhigandhavāsīte gandhakuṭiyaṃ viharanto viya vihāsi. Evaṃ bhagavā taṃ sattāhaṃ tattha vītinaṃmetvā tato aparaṃ sattāhaṃ rājāyatane nisīdi. Tatthāpi vimuttisukhapaṭisaṃvediyeva. Ettāvatā sattasattāhāni paripuṇṇāni ahesuṃ. Etthantare bhagavā jhānasukhena phalasukhena ca vītinaṃmesi.

Athassa sattasattāhātikkame - “mukhaṃ dhovissāmī”ti cittaṃ uppajji. Sakko devānamindo agadaharītakāṃ āharitvā adāsi. Athassa sakko nāgalatādantakaṭṭhañca mukhadhovanaudakañca adāsi. Tato bhagavā dantakaṭṭhaṃ khāditvā anotattadahodakena mukhaṃ dhovitvā rājāyatanaṃmūle nisīdi. Tasmīṃ samaye catūhi lokapālehi upanīte paccagghe selamaye patte tapussabhallikānaṃ vāṇijānaṃ manthañca madhupiṇḍikañca paṭiggahetvā paribhuñjitvā paccāgantvā ajapālanigrodharukkhamūle nisīdi. Athassa tattha nisinnamattasseva attanā adhigatassa dhammassa gambhīrabhāvaṃ paccavekkhantassa sabbabuddhānaṃ āciṇṇo - “adhigato kho myāyaṃ dhammo gambhīro duddaso duranubodho santo paṇīto atakkāvacarō nipuṇo paṇḍitavedanīyo”ti paresaṃ dhammaṃ adesetukāmatākārappatto parivitakko udapādi.

Atha brahmā sahampati dasabalassa cetasā cetoparivitakkamaññāya - “nassati vata, bho, loko, vinassati vata, bho, loko”ti vācaṃ nicchārento dasasahassacakkavāḷabrahmagāṇaparivuto sakkasuyāmasantusitaparanimmitavasavattīhi anugato āgantvā bhagavato purato pāturahosi. So attano patiṭṭhānatthāya pathaviṃ nimminitvā dakkhiṇaṃ jāṇumaṇḍalaṃ pathaviyaṃ nihantvā jalajāmalāvikalakamalamakulasadisāṃ dasanakhasamodhānasamujjalamañjaliṃ sirasmīṃ katvā - “desetu, bhante, bhagavā dhammaṃ, desetu sugato dhammaṃ, santi sattā apparajakkhajātikā, assavanatā dhammassa parihāyanti, bhavissanti dhammassa aññātāro”ti -

“Pāturahosi magadhesu pubbe, dhammo asuddho samalehi cintito;
Apāpuretaṃ amatassa dvāraṃ, suṇantu dhammaṃ vimalenānubuddhaṃ.

“Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhito, yathāpi passe janataṃ samantato;
Tathūpamaṃ dhammamayaṃ sumedha, pāsādamāruyha samantacakkhu;
Sokāvatiṇṇaṃ janatamapetasoko, avekkhassu jātijarābhībhūtaṃ.

“Uṭṭhehi vīra vijitasāṅgāma, satthavāha anaṇa vicara loke;
Desassu bhagavā dhammaṃ, aññātāro bhavissanti”ti. -

“Nanu tumhehi ‘buddho bodheyyaṃ tiṇṇo tāreyyaṃ mutto moceyya’”nti -

“Kiṃ me aññātavesena, dhammaṃ sacchikatenidha;

Sabbaññutaṃ pāpuṇitvā, tārayissaṃ sadevaka’’nti. -

Patthanam katvā pāramiyo pūretvā sabbaññubhāvaṃ pattoti ca, ‘’tumhehi dhamme adesiyaṃāne ko hi nāma añño dhammaṃ desessati, kimaññaṃ lokassa saraṇaṃ tāṇaṃ leṇaṃ parāyana’’nti ca evamādīhi anekehi nayehi bhagavantaṃ dhammadesanattaṃ ayāci. Tena vuttaṃ - ‘’buddhabhūtaṃ pana bhagavato atthame sattāhe satthā dhammadesanattāya brahmunā āyācito’’ti.

Idāni ‘’kadā kattha ca kenāyaṃ, gāthā hi samudīritā’’ti imesaṃ pañhānaṃ vissajjanāya okāso anuppatto. Tattha kadā vuttāti? Paṭhamamahāsaṅgītikāle vuttā. Paṭhamamahāsaṅgīti nāmesā saṅgītikkhandahe vuttanayeneva veditabbā. Kattha kena vuttāti? Bhagavati kira parinibbute rājagahanagare vebhārapabbatapasse sattapaṇṇiguhādvāre vijitasabbasattunā ajātasattunā magadhamahārājena dhammasaṅgāyanattaṃ kārīte paripuṇṇacandamaṇḍalasāṅkāse daṭṭhabbasāramaṇḍe maṇḍape dhammāsanagatenāyasmatā ānandattherena ‘’brahmā ca lokādhipatī’’ti ayaṃ gāthā vuttāti veditabbā. Ayamettha gāthāsambandho.

Ettāvatā -

’’Kadāyaṃ dhammadesanattaṃ, ajjhiṭṭho brahmunā jino;
Kadā kattha ca kenāyaṃ, gāthā hi samudīritā’’ti. -

Ayampi gāthā vuttatthā hoti. Evaṃ iminā sambandhena vuttāya panassā anuttānapadavaṇṇanaṃ karissāma.

Tattha brahmāti brūhito tehi tehi guṇavisesehīti brahmā. Ayaṃ pana brahma-saddo mahābrahmabrahmaṇatathāgatamātāpituseṭṭhādīsu dissati. Tathā hi ‘’dvisahasso brahmā’’tiādīsu mahābrahmāti adhippeto.

’’Tamonudo buddho samantacakkhu, lokantagū sabbabhavātivatto;
Anāsavo sabbadukkhappahīno, saccavhaya brahme upāsito me’’ti. -

Ettha brāhmaṇo. ‘’Brahmāti kho, bhikkhave, tathāgatassetam adhivacana’’nti ettha tathāgato. ‘’Brahmāti mātāpitāro pubbācariyāti vuccare’’ti ettha mātāpitāro. ‘’Brahmacakkaṃ pavattetī’’ti ettha seṭṭho adhippeto. Idha pana paṭhamajjhānaṃ paṇītaṃ bhāvetvā paṭhamajjhānabhūmiyaṃ nibbatto kappāyuko mahābrahmā adhippeto. Ca-saddo sampiṇḍanatto, brahmā ca aññe ca dasasu cakkavāḷasahassesu brahmāno cāti attho, padapūraṇamatto vā. Lokādhipatīti ettha lokoti saṅkhārāloko sattaloko okāsalokoti tayo lokā. Tesu idha sattaloko adhippeto. Tassa issaro adhipatīti lokādhipatī, lokekadesassāpi adhipatī lokādhipatīti vuccati devādhipatī narādhipatī viya.

Sahampatīti so kira kassapassa bhagavato sāsane sahako nāma thero paṭhamajjhānaṃ nibbattetvā aparihīnajjhāno jīvitapariyosāne paṭhamajjhānabhūmiyaṃ kappāyukamahābrahmā hutvā nibbatto, tatra pana naṃ ‘’sahampatī brahmā’’ti sañjānanti. ‘’Sahakapatī’’ti vattabbe anussarāgamaṃ katvā ruḷhīvasena ‘’sahampatī’’ti vadanti. Katañjalīti katañjaliko, añjalipuṭaṃ sirasi katvāti attho. Anadhivaranti accantavaro adhivaro nāssa atthīti anadhivaro, na tato adhiko varo atthīti vā anadhivaro, anuttaroti attho, taṃ anadhivaraṃ. Ayācathāti ayācittha ajjhesi.

Idāni yassatthāya so bhagavantam ayāci, tamattham dassetum “santīdha sattā”tiādi vuttam. Tattha santīti samvijjanti upalabbhanti, buddhacakkhussa āpātham āgacchantā atthīti attho. Idhāti ayam desāpadese nipāto. Svāyam katthaci sāsanaṃ upādāya vuccati. Yathāha - “idheva, bhikkhave, samaṇo, idha dutiyo samaṇo, idha tatiyo samaṇo, idha catuttho samaṇo, suññā parappavādā samaṇebhi aññehī”ti. Katthaci okāsam, yathāha -

“Idheva tiṭṭhamānassa, devabhūtassa me sato;
Punarāyu ca me laddho, evaṃ jānāhi mārīsā”ti. -

Katthaci padapūraṇamattameva hoti. Yathāha - “idhāhaṃ, bhikkhave, bhuttāvī assaṃ pavārito”ti. Katthaci lokaṃ upādāya, yathāha - “idha tathāgato loka uppajjati bahujaṇahitāya bahujaṇasukhāyā”ti. Idhāpi lokameva upādāya vuttoti veditabbo. Tasmā imasmiṃ sattaloketi attho. Sattāti rūpādīsu khandhesu chandarāgena sattā visattā āsattā laggā lagitāti sattā, sattāti paṇino vuccanti. Ruḷhīsaddena pana vītarāgesupi ayam vohāro vattatiyeva.

Apparajakkhajātikāti paññāmaye akkhimhi appaṃ parittaṃ rāgadosamoharajaṃ etesaṃ evaṃsabhāvā ca teti apparajakkhajātikā, appaṃ rāgādirajameva vā yesaṃ te apparajakkhā, te apparajakkhasabhāvā apparajakkhajātikāti evamettha attho daṭṭhabbo. Tesam apparajakkhajātikānaṃ. “Sattāna”nti vibhattivipariṇāmaṃ katvā - “desehi dhamma”nti iminā sambandhaṃ katvā attho daṭṭhabbo. Desehīti āyācanavacanametam, desehi kathehi upadisāti attho. Dhammanti ettha ayam dhamma-saddo pariyattisamādhipaññāpakatisabhāvasuññatāpuññāpattiñeyyacatusaccadhammādīs u dissati. Tathā hi - “idha bhikkhu dhammaṃ pariyāpuṇāti suttaṃ geyyaṃ veyyākaraṇaṃ...pe... vedalla”ntiādīsū pariyattiyaṃ dissati. “Evaṃdhammā te bhagavanto ahesu”ntiādīsū samādhimhi.

“Yassete caturo dhammā, vānarinda yathā tava;
Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so ativattatī”ti. -

Ādīsū paññāya. “Jātidhammā jarādhammā, atho maraṇadhammino”tiādīsū pakatiyaṃ. “Kusalā dhammā, akusalā dhammā, abyākatā dhammā”tiādīsū sabhāve. “Tasmiṃ kho pana samaye dhammā honti khandhā hontī”tiādīsū suññatāyaṃ. “Dhammo suciṇṇo sukhamāvahātī”tiādīsū puññe. “Dve aniyatā dhammā”tiādīsū āpattiyaṃ. “Sabbe dhammā sabbākārena buddhassa bhagavato ñāṇamukhe āpātham āgacchantī”tiādīsū ñeyye. “Diṭṭhadhammo pattadhammo veditadhammo”tiādīsū catusaccadhamme. Idhāpi catusaccadhamme daṭṭhabbo. Anukampāti anukampaṃ anuddayaṃ karohi. Imanti paṇaṃ niddisanto āha. Pajanti pajātattā pajā, taṃ paṇaṃ, sattanikāyaṃ saṃsāradukkhato mocehīti adhippāyo. Keci pana -

“Bhagavāti lokādhipatī naruttamo,
Katañjalī brahmagaṇehi yācito”ti. -

Paṭhanti. Ettāvatā sabbaso ayam gāthā vuttatthā hoti.

Atha bhagavato taṃ brahmuno sahampatissa āyācanavacanaṃ sutvā aparimitasamayasaṃmutikaruṇābalassa dasabalassa parahitakaraṇanipuṇamaticārassa sabbasattesu okāsakaraṇamattena mahākaruṇā

udapādi. Taṃ pana bhagavato karuṇupattim dassentehi saṅgītikāle saṅgītikārahehi -

2. “Sampannavijjācaraṇassa tādino, jutindharassantimadehadhārino;
Tathāgatassappaṭipuggalassa, uppajji kāruṇṇatā sabbasatte”ti. -

Ayaṃ gāthā ṭhapitā.

Tattha sampannavijjācaraṇassāti sampannaṃ nāma tividhaṃ
paripuṇṇasamaṅgimadhuravasena. Tattha -

“Sampannaṃ sālīkedāraṃ, suvā bhuñjanti kosiya;
Paṭivedemi te brahme, na naṃ vāretumussahe”ti. -

Idaṃ paripuṇṇasampannaṃ nāma. “Iminā pātimokkhasaṃvarena upeto hoti
samupeto upagato samupagato sampanno samannāgato”ti idaṃ
samaṅgisampannaṃ nāma. “Imissā, bhante, mahāpathaviyā heṭṭhimatalaṃ
sampannaṃ, seyyathāpi khuddamadhuṃ anīlakaṃ, evamassāda”nti idaṃ
madhurasampannaṃ nāma. Idha paripuṇṇasampannampi samaṅgisampannampi
yujjati. Vijjāti paṭipakkhadhamme vijjhanaṭṭhena veditakaraṇaṭṭhena vinditabbaṭṭhena
ca vijjā. Tā pana tissopi vijjā aṭṭhapi vijjā. Tisso vijjā bhayabheravasutte
āgatanayeneva veditabbā, aṭṭha ambaṭṭhasutte. Tatra hi vipassanāñāṇena
manomayiddhiyā ca saha cha abhiññā pariggahetvā aṭṭha vijjā vuttā. Caraṇanti
sīlasaṃvaro indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo saddhā hirī
ottappaṃ bāhusaccaṃ āradhaviṇṇiyatā upaṭṭhitassatitā paññāsampannatā cattāri
rūpāvacaraṃjānānīti ime pannarasa dhammā veditabbā. Imeyeva hi pannarasa
dhammā yasmā etehi carati ariyasāvako gacchati amataṃ disaṃ, tasmā “caraṇa”nti
vuttā. Yathāha - “Idha, mahānāma, ariyasāvako sīlavā hoti”ti sabbhaṃ
majjhimaṇṇāsake vuttanayeneva veditabbaṃ. Vijjā ca caraṇaṇca vijjācaraṇāni,
sampannāni paripuṇṇāni vijjācaraṇāni yassa soyaṃ sampannavijjācaraṇo,
vijjācaraṇehi sampanno samaṅgibhūto, samannāgatoti vā sampannavijjācaraṇo.
Ubhayathāpi attho yujjateva, tassa sampannavijjācaraṇassa.

Tādinoti “iṭṭhepi tādī anīṭṭhepi tādī”tiādinā nayena mahāniddese
āgatatādīlakkaṇena tādino, iṭṭhānīṭṭhādīsū avikārassa tādisassāti attho.
Jutindharassāti jutimato, yugandhare saradasamaye
samuditadivasakarātirekatarasassirikaśarīrajutivisaradharassāti attho.
“Paññāpajjotadharassā”ti vā vattuṃ vaṭṭati. Vuttañhetuṃ -

“Cattāro loke pajjotā, pañcamettha na vijjati;
Divā tapati ādicco, rattimābhāti candimā.

“Atha aggi divārattim, tattha tattha pabhāsati;
Sambuddho tapataṃ seṭṭho, esā ābhā anuttarā”ti.

Tasmā ubhayathāpi sarīrapaññājutivisaradharassāti attho. Antimadehadhārīnoti
sabbapaccimasarīradhārīno, apunabbhavassāti attho.

Tathāgatassāti ettha aṭṭhahi kāraṇehi bhagavā “tathāgato”ti vuccati. Katamehi
aṭṭhahi? Tathā āgatoti tathāgato, tathā gatoti tathāgato, tathalakkhaṇaṃ āgatoti
tathāgato, tathadhamme yāthāvato abhisambuddhoti tathāgato, tathadassitāya

tathāgato, tathavāditāya tathāgato, tathākāritāya tathāgato, abhibhavanaṭṭhena tathāgatoti.

Kathaṃ bhagavā tathā āgatoti tathāgato? Yathā yena abhinīhārena dānapāramiṃ pūretvā sīlanekkhammaṇṇāvīriyakhantisaccaadhiṭṭhānamettupekkhāpāramiṃ pūretvā imā dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyoti samattiṃsa pāramiyo pūretvā aṅgapariccāgaṃ jīvitapariccāgaṃ dhanarajjaputtadārapariccāganti ime pañca mahāpariccāge pariccajivā yathā vipassīdayo sammāsambuddhā āgatā, tathā amhākampi bhagavā āgatoti tathāgato. Yathāha -

“Yatheva lokamhi vipassīdayo, sabbaññubhāvaṃ munayo idhāgatā;
Tathā ayaṃ sakyamunīpi āgato, tathāgato vuccati tena cakkhumā”ti.

Kathaṃ tathā gatoti tathāgato? Yathā sampatijātā vipassīdayo samehi pādehi pathaviyaṃ patiṭṭhāya uttarābhimukhā sattapadavītihārena gatā, tathā amhākampi bhagavā gatoti tathāgato. Yathāha -

“Muhuttajātova gavampatī yathā, samehi pādehi phusī vasundharaṃ;
So vikkamī sattapadāni gotamo, setaṇca chattaṃ anudhārayuṃ marū.

“Gantvāna so sattapadāni gotamo, disā vilokesi samā samantato;
Aṭṭhaṅgupetaṃ giramabbhudīrayī, sīho yathā pabbatamuddhaniṭṭhito”ti.

Kathaṃ tathalakkhaṇaṃ āgatoti tathāgato? Sabbesaṃ rūpārūpadhammānaṃ salakkhaṇaṃ sāmāññalakkhaṇaṃ tathaṃ avitathaṃ ñāṇagatiyā āgato avirajjhivā patto anubuddhoti tathāgato.

“Sabbesaṃ pana dhammānaṃ, sakasāmaññalakkhaṇaṃ;
Tathamevāgato yasmā, tasmā satthā tathāgato”ti.

Kathaṃ tathadhamme yāthāvato abhisambuddhoti tathāgato? Tathadhammā nāma cattāri ariyasaccāni. Yathāha - “cattārimāni, bhikkhave, tathāni avitathāni anaññathāni. Katamāni cattāri? ‘Idaṃ dukkha’nti, bhikkhave, tathametaṃ avitathametaṃ anaññathameta”nti vitthāro. Tāni ca bhagavā abhisambuddho, tasmā tathānaṃ abhisambuddhattā “tathāgato”ti vuccati. Abhisambuddhattho hi ettha gatasaddo.

“Tathanāmāni saccāni, abhisambujjhi nāyako;
Tasmā tathānaṃ saccānaṃ, sambuddhattā tathāgato”.

Kathaṃ tathadassitāya tathāgato? Bhagavā hi aparimāṇāsu lokadhātūsu aparimāṇānaṃ sattānaṃ cakkhusotaghāṇajivhākāyamanodvāresu āpāthaṃ āgacchantaṃ rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbadhammārammaṇaṃ tathāgato sabbākārato jānāti passatīti, evaṃ tathadassitāya tathāgato. Atha vā yaṃ loke tathaṃ, taṃ lokassa tatheva dasseti. Tatopi bhagavā tathāgato. Ettha tathadassiatthe “tathāgato”ti padasambhavo veditabbo.

“Tathākārena yo dhamme, jānāti anupassati;
Tathadassīti sambuddho, tasmā vutto tathāgato”.

Kathaṃ tathavāditāya tathāgato? Yañca abhisambodhiyā parinibbānassa ca antare pañcacattālīsavassaparimāṇakāle suttādinavaṅgasaṅgahitaṃ bhāsitaṃ lapitaṃ tathāgatenā, sabbaṃ taṃ ekatulāya tulitaṃ viya tathameva avitathameva hoti. Tenevāha -

“Yañca, cunda, rattiṃ tathāgato anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjhati, yañca rattiṃ anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati, yaṃ etasmiṃ antare bhāsati lapati niddisati, sabbaṃ taṃ tatheva hoti, no aññathā. Tasmā ‘tathāgato’ti vuccatī”ti.

Ettha pana gadaattho hi gatasaddo. Evaṃ tathavāditāya tathāgato. Āgadanaṃ āgado, vacananti attho. Tatho aviparīto āgado assāti tathāgato. Da-kārassa ta-kāraṃ katvā vutto.

“Tathāvādī jino yasmā, tathadhammappakāsako;
Tathāmāgadanañcassa, tasmā buddho tathāgato”.

Kathaṃ tathākāritāya tathāgato? Bhagavā hi yaṃ yaṃ vācaṃ abhāsi, taṃ taṃ eva kāyena karoti, vācāya kāyo anulometi, kāyassapi vācā. Tenevāha -

“Yathā vādī, bhikkhave, tathāgato tathā kārī, yathā kārī tathā vādī...pe...tasmā ‘tathāgato’ti vuccatī”ti.

Yathā ca vācā gatā, kāyopi tathā gato, yathā kāyo gato, vācāpi tathā gatā. Evaṃ tathākāritāya tathāgato.

“Yathā vācā gatā tassa, tathā kāyo gato yato;
Tathāvāditāya sambuddho, satthā tasmā tathāgato”.

Kathaṃ abhibhavanaṭṭhena tathāgato? Upari bhavaggaṃ heṭṭhā avīciṃ pariyantaṃ katvā tiriyaṃ aparimāṇasu lokadhātūsu sabbasatte abhibhavati sīlenapi samādhināpi paññāyapi vimuttiyāpi vimuttiñāṇadassanena, na tassa tulā vā pamāṇaṃ vā atthi, atha kho atulo appameyyo anuttaro. Tenevāha -

“Sadevake, bhikkhave, loke...pe... tathāgato abhibhū anabhibhūto aññadatthu daso vasavattī, tasmā ‘tathāgato’ti vuccatī”ti.

Tatrevaṃ padasiddhi veditabbā - agado viya agado. Ko panesa? Desanāvilāso ceva puññussayo ca. Tena hesa mahānubhāvo bhisakko dibbāgadena sappe viya sabbaparappavādino sadevakañca lokaṃ abhibhavati, iti sabbalokābhibhavanato aviparīto desanāvilāso ceva puññussayo ca agado assāti da-kārassa ta-kāraṃ katvā “tathāgato”ti veditabbo. Evaṃ abhibhavanaṭṭhena tathāgato.

“Tatho aviparīto ca, agado yassa satthuno;
Vasavattīti so tena, hoti satthā tathāgato”.

Appaṭipuggalassāti paṭipuggalavirahitassa, añño koci “ahaṃ buddho”ti evaṃ paṭiññāṃ dātuṃ samattho nāmassa puggalo, natthīti appaṭipuggalo, tassa appaṭipuggalassa. Uppajjīti uppanno udapādi. Kāruññatāti karuṇāya bhāvo kāruññatā. Sabbasatteti niravasesasattapariyādānavacanaṃ, sakale sattanikāyeti attho. Ettāvataṃ ayampi gāthā vuttatthā hoti.

Atha bhagavā brahmunā dhammadesanatthāya āyācito sattesu kāruṇṇatam
uppādetvā dhammam desetukāmo mahābrahmānam gāthāya ajjhabhāsi -

“Apārutā tesam amatassa dvārā, ye sotavanto pamuñcantu saddham;
Vihimsasaññi paguṇam na bhāsim, dhammam paṇītam manujesu brahme”ti.

Atha kho brahmā sahampati “katāvakāso khomhi bhagavatā dhammadesanāyā”ti
ñatvā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ sirasi katvā bhagavantam
abhivādetvā padakkhiṇam katvā brahmagaṇaparivuto pakkāmi. Atha satthā tassa
brahmuno paṭiññam datvā - “kassa nu kho aham paṭhamam dhammam deseyya”nti
cintento - “āḷāro paṇḍito so imam dhammam khippam ājānissatī”ti cittaṃ uppādetvā
puna olokento tassa sattāham kālaṅkatabhāvam ñatvā udakassa ca
abhidosakālaṅkatabhāvam ñatvā puna - “kham nu kho etarahi pañcavaggiyā
bhikkhū viharantī”ti pañcavaggiye āvajjento “bārāṇasiyam isipatane migadāye”ti
ñatvā āsāhiyam pabhātāya rattiya kālasseva pattacīvaramādāya atthārasayojanikam
maggam paṭipanno antarāmagge upakam nāma ājīvakaṃ disvā tassa attano
buddhabhāvamāvikatvā tamdivasameva sāyanhasamaye isipatanamagamāsi. Tattha
pañcavaggiyānam attano buddhabhāvam pakāsetvā paññattavarabuddhāsanagato
pañcavaggiye bhikkhū āmantetvā dhammacakkappavattanasuttantaṃ desesi.

Tesu aññāsikoṇḍaññatthero desanānusārena ñāṇam pesetvā suttapariyosāne
atthārasahi brahmakoṭṭhi saddhim sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Satthā tattheva vassam
upagantvā punadivase vappattheram sotāpattiphale patiṭṭhāpesi. Eteneva upāyena
sabbe te sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā puna pañcamiyam pakkhassa pañcapi te there
sannipādetvā anattalakkaṇasuttantaṃ desesi, desanāpariyosāne pañcapi therā
arahatte patiṭṭhahimsu.

Atha satthā tattheva yasassa kulaputtassa upanissayam disvā geham pahāya
nikkhantaṃ disvā - “ehi yasā”ti pakkosivā tasmiññeva rattibhāge sotāpattiphale
patiṭṭhāpetvā punadivase arahatte ca patiṭṭhāpetvā aparepi tassa sahāyake
catupaṇṇāsajane ehibhikkhupabbajjāya pabbājetvā arahatte patiṭṭhāpesi. Evaṃ loke
ekasatthiya arahantesu jātesu satthā vuṭṭhavasso pavāretvā bhikkhū āmantetvā
etadavoca -

“Parattham cattano attham, karontā pathaviṃ imam;
Byāharantā manussānam, dhammam caratha bhikkhavo.

“Viharatha vivittesu, pabbatesu vanesu ca;
Pakāsayantā saddhammam, lokassa satatam mama.

“Karontā dhammadūteyyam, vikhyāpayatha bhikkhavo;
Santi atthāya sattānam, subbatā vacanam mama.

“Sabbam pidahatha dvāram, apāyānamanāsavā;
Saggamokkhassa maggassa, dvāram vivarathāsamā.

“Desanāpaṭipattīhi, karuṇādiguṇālayā;
Buddhim saddhañca lokassa, abhivaḍḍhetha sabbaso.

“Gihīnamupakarontānam, niccamāmisadānato;
Karotha dhammādānena, tesam paccūpakāraṃ.

“Samussayatha saddhammaṃ, desayantā isiddhajaṃ;
Katakattabbakammantā, paratthaṃ paṭipajjathā”ti.

Evañca pana vatvā bhagavā te bhikkhū disāsu vissajjetvā sayamaṃ uruvelaṃ gacchanto antarāmagge kappāsikavanasaṇḍe tiṃsa bhaddavaggiyakumāre vinesi. Tesu yo sabbapacchimako, so sotāpanno, sabbasetṭho anāgāmī, ekopi arahā vā puthujjano vā nāhosi. Tepi sabbe ehibhikkhupabbajjāya pabbājetvā disāsu pesetvā sayamaṃ uruvelaṃ gantvā aḍḍhuddhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā uruvelakassapādayo sahasajajāṭilaparivāre tebhātikajaṭile dametvā ehibhikkhubhāvena pabbājetvā gayāsise nisīdāpetvā ādittapariyāyadesanāya arahatte paṭiṭṭhāpetvā tena arahantasahassena bhagavā parivuto “bimbisārassa rañño paṭiññaṃ mocessāmī”ti rājagahanagarūpacāre laṭṭhivanuyyānaṃ nāma agamāsi. Tato uyyānapālako rañño ārocesi. Rājā - “satthā āgato”ti sutvā dvādasanahutehi brāhmaṇagahapatikehi parivuto dasabalaṃ ghanavivaragatamiva divasakaraṃ vanavivaragataṃ munivaradivasakaraṃ upasaṅkamtivā cakkālaṅkatatalesu jalajāmalāvikalakamalakomalesu dasabalassa pādesu makuṭamaṇijutivisaravijjotinaṃ sirasā nipatitvā ekamantaṃ nisīdi saddhiṃ parisāya.

Atha kho tesamaṃ brāhmaṇagahapatikānaṃ etadahosi - “kiṃ nu kho mahāsamaṇo uruvelakassape brahmacariyaṃ carati, udāhu uruvelakassapo mahāsamaṇe”ti? Atha kho bhagavā tesamaṃ cetoparivitakkamaññaṃ theramaṃ gāthāya ajjhabhāsi -

“Kimeva disvā uruvelavāsi, pahāsi aggimaṃ kisakovadāno;
Pucchāmi taṃ kassapa etamatthaṃ, kathaṃ pahīnaṃ tava aggihutta”nti.

Thero bhagavato adhippāyaṃ viditvā -

“Rūpe ca sadde ca atho rase ca, kāmitthiyo cābhivadanti yañña;
Etaṃ malantī upadhīsu ñatvā, tasmā na yitṭhe na hute arañji”nti. -

Imaṃ gāthaṃ vatvā attano sāvaka bhāvappakāsanatthaṃ tathāgatassa pādesu sirasā nipatitvā - “satthā me, bhante, bhagavā, sāvakohamasmī”ti vatvā ekatāladvitāla...pe... sattatālappamāṇaṃ vehāsaṃ sattakkhattuṃ abbhuggantvā pāṭihāriyaṃ katvā ākāśato oruyha bhagavantaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Atha kho mahājano tassa taṃ pāṭihāriyaṃ disvā - “aho mahānubhāvā buddhā nāma, evaṃ thāmagatadiṭṭhiko attānaṃ ‘arahā aha’nti maññaṃ uruvelakassapopi diṭṭhijālaṃ bhinditvā tathāgatena damito”ti dasabalassa guṇakathaṃ kathesi. Taṃ sutvā satthā - “nāhamidāniyeva imaṃ uruvelakassapaṃ damemi, atītepi esa mayā damitoyevā”ti āha. Atha kho so mahājano uṭṭhāyāsanaṃ bhagavantaṃ vanditvā sirasi añjaliṃ paggaḥetvā evamāha - “bhante, idāni amhehi esa damito diṭṭho, kathaṃ panesa atīte bhagavatā damito”ti. Tato satthā tena mahājanena yācito bhavantarena paṭicchannaṃ mahānāradakassapajātakaṃ kathetvā cattāri ariyasaccāni pakāsesi. Tato satthu dhammakathaṃ sutvā rājā bimbisāro ekādasanahutehi saddhiṃ sotāpatti phale paṭiṭṭhāsi, ekanahutaṃ upāsakattaṃ paṭivedesi. Rājā saraṇaṃ gantvā svātanāya bhagavantaṃ saddhiṃ bhikkhusaṅghena nimantetvā bhagavantaṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā vanditvā pakkāmi.

Punadivase bhagavā bhikkhusahassaparivuto marugaṇaparivuto viya dasasatanayano devarājā, brahmagaṇaparivuto viya mahābrahmā rājagahaṃ pāvisi. Rājā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā bhojanapariyosāne

bhagavantam etadavoca - “aham, bhante, tīṇi ratanāni vinā vasitum na sakkhissāmi, velāya vā avelāya vā bhagavato santikaṃ āgamiṣsāmi, laṭṭhivanaṃ nāma atidūre, idaṃ pana amhākaṃ veḷuvanaṃ nāma uyyānaṃ pavivekakāmānaṃ nātidūraṃ naccāsannaṃ gamanāgamanasampannaṃ nijjanasambādhaṃ pavivekasukhaṃ chāyūdakasampannaṃ sītalasilātalasamalaṅkataṃ paramaramaṇīyabhūmibhāgaṃ surabhikusumataruvaranirantaraṃ ramaṇīyapāsādahammiyavimānavihāraḍḍhuyogamaṇḍapādipaṭimaṇḍitaṃ. Idaṃ me, bhante, bhagavā paṭiggaṇhātu navatapananāṅgārasaṅkāseṇa suvaṇṇabhiṅgāreṇa surabhikusumavāsitaṃ maṇivaṇṇaudakaṃ gahetvā veḷuvanārāmaṃ pariccajanto dasabalassa hatthe udakaṃ pātesi. Tasmīṃ āramaṇipāṭiggahaṇe “buddhasāsanassa mūlāni otiṇṇāni”ti pītivasam gatā naccantī viya ayaṃ mahāpathavī kampi. Jambudīpe pana ṭhapetvā veḷuvanamahāvihāraṃ aññaṃ pathaviṃ kampetvā gahitasenāsaṇaṃ nāma natthi. Atha satthā veḷuvanārāmaṃ paṭiggahetvā rañño vihāradānānumodanamakāsi -

“Āvāsadānassa panānisaṃsaṃ, ko nāma vattum, puriso samattho;
Aññaṭṭa buddhā pana lokanāthā, yutto mukhānaṃ nahutena cāpi.

“Āyuñca vaṇṇañca sukhaṃ balañca, varaṃ pasatthaṃ paṭibhānameva;
Dadāti nāmāti pavuccate so, yo deti saṅghassa naro vihāraṃ.

“Dātā nivāsassa nivāraṇassa, sītādino jīvitupaddavassa;
Pāleti āyum pana tassa yasmā, āyuppado hoti tamāhu santo.

“Accuṇhasīte vasato nivāse, balañca vaṇṇo paṭibhā na hoti;
Tasmā hi so deti vihāradātā, balañca vaṇṇaṃ paṭibhānameva.

“Dukkhasa sītuṇhasarīsapā ca, vātātapādippabhavassa loke;
Nivāraṇā nekavidhassa niccaṃ, sukhappado hoti vihāradātā.

“Sītuṇhavātātapadaṃsavuṭṭhi, sarīsapāvālamigādidukkhā;
Yasmā nivāreti vihāradātā, tasmā sukhaṃ vindati so parattha.

“Pasannacitto bhavabhogahetum, manobhirāmaṃ mudito vihāraṃ;
Yo deti sīlādiguṇoditānaṃ, sabbaṃ dado nāma pavuccate so.

“Pahāya maccheramalaṃ salobhaṃ, guṇālayānaṃ nilayaṃ dadāti;
Khittova so tattha parehi sagge, yathābhataṃ jāyati vītasoko.

“Vare cārurūpe vihāre uḷāre, naro kāraye vāsaye tattha bhikkhū;
Dadeyyannapānañca vatthañca nesaṃ, pasannena cittena sakkacca niccaṃ.

“Tasmā mahārāja bhavesu bhoge, manorame paccaṇubhuyya bhiyyo;
Vihāradānassa phalena santaṃ, sukhaṃ asokaṃ adhigaccha pacchā”ti.

Icevaṃ muniṛājā naraṛājassa bimbisārassa vihāradānānumodanaṃ katvā utthāyāsanaṃ bhikkhusaṅghaparivuto paramadassanīyāya attano sarīrappabhāya suvaṇṇarasasekapiñcharāni viya nagaravanavimānādīni kurumāno anopamāya buddhalīlāya anantāya buddhasiriyā veḷuvanamahāvihārameva pāvisīti.

“Akīlāne veḷuvane vihāre, tathāgato tattha manobhirāme;

Nānāvihārena vihāsi dhīro, veneyyakānaṃ samudikkhamāno’.

Athevaṃ bhagavati tasmīṃ viharante suddhodanamahārājā “putto me chabbassāni dukkarakārikaṃ katvā paramābhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko rājagahaṃ patvā veḷuvanamahāvihāre viharatī”ti sutvā aññataraṃ mahāmaccaṃ āmantesi - “ehi, bhaṇe, purisasahassaparivāro rājagahaṃ gantvā mama vacanena ‘pitā vo suddhodanamahārājā taṃ daṭṭhukāmo’ti vatvā puttaṃ me gaṇhitvā ehī’ti. So “sādhū, devā”ti rañño paṭissuṇitvā purisasahassaparivāro saṭṭhiyojanamaggaṃ gantvā dhammadesanavelāya vihāraṃ pāvisi. So “tiṭṭhatu tāva raññā pahitasāsana”nti parisapariyante tṭhito satthu dhammadesanaṃ sutvā yathāṭṭhitova saddhiṃ purisasahassena arahattaṃ patvā pabbajjaṃ yāci. Bhagavā - “etha, bhikkhavo”ti hatthaṃ pasāresi. Te sabbe taṅkhaṇaṇṇeva iddhimayapattacīvaradharā vassasaṭṭhikattherā viya ākappasampannā hutvā bhagavantaṃ parivāresuṃ. Rājā “neva gato āgacchati, na ca sāsanaṃ suyati”ti cintetvā teneva nīhārena navakkhattuṃ amacce pesesi. Tesu navasu purisasahassesu ekopi rañño nārocesi, na sāsanaṃ vā pahiṇi. Sabbe arahattaṃ patvāva pabbajjisu.

Atha rājā cintesi - “ko nu kho mama vacanaṃ karissatī”ti sabbarājabalaṃ olokento udāyiṃ addasa. So kira rañño sabbatthasādhako amacco abbhantariko ativissāsiko bodhisattena saddhiṃ ekadivaseyeva jāto sahapaṃsukīlito sahāyo. Atha naṃ rājā āmantesi - “tāta udāyi, ahaṃ mama puttaṃ daṭṭhukāmo navapurisasahassāni pesesiṃ, ekapurisopi āgantvā sāsanaṃ attampi ārocetā natthi, dujjāno kho pana me jīvitantarāyo, ahaṃ jīvamānova puttaṃ daṭṭhumicchāmi. Sakkhissasi me puttaṃ dassetu”nti? So “sakkhissāmi, deva, sace pabbajituṃ labhissāmi”ti āha. “Tāta, tvaṃ pabbajitvā vā apabbajitvā vā mayhaṃ puttaṃ dassehi”ti. So “sādhū, devā”ti rañño sāsanaṃ ādāya rājagahaṃ gantvā satthu dhammadesanaṃ sutvā saddhiṃ purisasahassena arahattaṃ patvā ehibhikkhubhāve patiṭṭhāya phaggunīpuṇṇamāsiyaṃ cintesi - “atikkanto hemanto, vasantasamayo anuppatto, supupphitā vanasaṇḍā, paṭipajjanakkhamo maggo, kālo dasabalassa ñātisaṅgahaṃ kātu”nti cintetvā bhagavantaṃ upasaṅkamitvā saṭṭhimattāhi gāthāhi bhagavato kulanagaraṃ gamanattṭhāya gamanavaṇṇaṃ vaṇṇesi -

“Aṅgārino dāni dumā bhadante, phalesino chadanaṃ vipphāya;
Te accimantova pabhāsayanti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Dumā vicittā suvirājamānā, rattaṅkureheva ca pallavehi;
Ratanujjalamaṇḍapasannibhāsā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Supupphitagga kusumehi bhūsitā, manuññabhūtā sucisādhugandhā;
Rukkhā virocanti ubhosu passesu, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Phalehinekehi samiddhibhūtā, vicittarukkhā ubhatovakāse;
Khuddaṃ pipāsampi vinodayanti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vicittamālā sucipallavehi, susajjitā morakalāpasannibhā;
Rukkhā virocanti ubhosu passesu, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Virocāmānā phalapallavehi, susajjitā vāsanivāsabhūtā;
Tosenti addhānakilantasatte, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Suphullitagga vanagumbanissitā, latā anekā suvirājamānā;
Tosenti satte maṇimaṇḍapāva, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Latā anekā dumanissitāva, piyehi saddhiṃ sahitā vadhūva;
Palobhayanti hi sugandhagandhā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vicittanīlādimanuññaṇṇā, dijā samantā abhikūjamānā;
Tosenti mañjussaratā ratīhi, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Migā ca nānā suvirājamānā, uttuṅgakaṇṇā ca manuññaṇṇā;
Disā samantā mabhidhāvayanti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Manuññaḥbhūtā ca mahī samantā, virājamānā haritāva saddalā;
Supupphirukkhā molīnivalaṅkatā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Susajjitā muttamayāva vālukā, susaṇṭhitā cārusuphassadātā;
Virocayanteva disā samantā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Samaṃ suphassaṃ sucibhūmibhāgaṃ, manuññaṇṇapupphodayagandhavāsitaṃ;
Virājamānaṃ sucimaṅca sobhaṃ, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Susajjitaṃ nandanakānaṃva, vicittanānādumasaṇḍamaṇḍitaṃ;
Sugandhabhūtāṃ pavanaṃ surammaṃ, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Sarā vicittā vividhā manoramā, susajjitā paṅkajapuṇḍarīkā;
Pasannasītodakacārupuṇṇā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Suphullanānāvidhapaṅkajehi, virājamānā sucigandhagandhā;
Pamodayanteva narāmarānaṃ, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Suphullapaṅkeruhasannisinā, dijā samantā mabhinādayantā;
Modanti bhariyāhi samaṅgino te, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Suphullapupphehi rajaṃ gahetvā, alī vidhāvanti vikūjamānā;
Madhumhi gandho vidisaṃ pavāyati, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Abhinnaṇḍā madavāraṇā ca, girīhi dhāvanti ca vāridhārā;
Savanti najjo suvirājitāva samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Girī samantāva padissamānā, mayūragīvā iva nīlavaṇṇā;
Disā rajindāva virocayanti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Mayūrasaṅghā girimuddhanasmiṃ, naccanti nārīhi samaṅgibhūtā;
Kūjanti nānāmadhurassarehi, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Suvādikā nekadijā manuñña, vicittapattehi virājamānā;
Girimhi ṭhatvā abhinādayanti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Suphullapupphākaramābhikiṇṇā, sugandhanānādalalaṅkatā ca;
Girī virocanti disā samantā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Jalāsayā nekasugandhagandhā, surindauyyānajalāsayāva;
Savanti najjo suvirājamānā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vicittatitthehi alaṅkatā ca, manuññanānāmigapakkhipāsā;
Najjo virocanti susandamānā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Ubhosu passesu jalāsayesu, supupphitā cārusugandharukkhā;
Vibhūsitaggā surasundarī ca, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Sugandhanānādumajālakiṇṇaṃ, vanaṃ vicittaṃ suranandanaṃva;
Manobhirāmaṃ satataṃ gatīnaṃ, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Sampannanānāsuciannapānā, sabyañjanā sādurasena yuttā;
Pathesu gāme sulabhā manuññā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Virājitā āsi mahī samantā, vicittavaṇṇā kusumāsanassa;
Rattindagopehi alaṅkatāva samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Visuddhasaddhādiguṇehi yuttā, sambuddharājaṃ abhipatthayantā;
Bahūhi tattheva janā samantā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vicitraārāmasupokkharañño, vicitranānāpadumehi channā;
Bhisehi khīraṃva rasaṃ pavāyati, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vicitranīlacchadanenalāṅkatā, manuññarukkhā ubhatovakāse;
Samuggatā sattasamūhabhūtā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vicitranīlabbhamivāyataṃ vanaṃ, surindaloke iva nandanaṃ vanaṃ;
Sabbotukaṃ sādhusugandhapupphaṃ, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Subhañjasam yojanayojanesu, subhikkhagāmā sulabhā manuññā;
Janābhikiṇṇā sulabhannapānā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Pahūtachāyūdakarammabhūtā, nivāsinaṃ sabbasukhappadātā;
Visālasālā ca sabhā ca bahū, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vicittanānādumasaṇḍamaṇḍitā, manuññauyyānasupokkharañño;
Sumāpitā sādhusugandhagandhā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vāto mudūsītalasādhurūpo, nabhā ca abbhā vigatā samantā;
Disā ca sabbāva virocayanti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Pathe rajonuggamanatthameva, rattiṃ pavassanti ca mandavuṭṭhī;
Nabhe ca sūro mudukova tāpo, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Madappabāhā madahatthisaṅghā, kareṇusaṅghehi sukīlayanti;
Disā vidhāvanti ca gajjayantā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vanaṃ sunīlaṃ abhidassanīyaṃ, nīlabbhakūṭaṃ iva rammabhūtaṃ;
Vilokitānaṃ ativimhanīyaṃ, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Visuddhamabbhaṃ gaganam surammaṃ, maṇimayehi samalaṅkatāva;
Disā ca sabbā atirocayanti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Gandhabbavijjādharakinnarā ca, sugītiyantā madhurassarena;
Caranti tasmim pavane suramme, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Kilesasaṅghassa bhitāsakehi, tapassisaṅghehi nisevitaṃ vanaṃ;
Vihāraārāmasamiddhibhūtaṃ, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Samiddhinānāphalino vanantā, anākulā niccamanobhirammā;
Samādhipītiṃ abhivaḍḍhayanti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Nisevitaṃ nekadijehi niccam, gāmena gāmaṃ satataṃ vasantā;
Pure pure gāmavarā ca santi, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vatthannapānaṃ sayanāsanañca, gandhañca mālañca vilepanañca;
Tahiṃ samiddhā janatā bahū ca, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Puññiddhiyā sabbayasaggapattā, janā ca tasmim sukhitā samiddhā;
Pahūtabhogā vividhā vasanti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Nabhe ca abbhā suvisuddhavaṇṇā, disā ca cando suvirājitova;
Rattiñca vāto mudusīta ca, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Candugame sabbajanā pahaṭṭhā, sakaṅgaṇe citrakathā vadantā;
Piyehi saddhiṃ abhimodayanti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Candassa raṃsīhi nabhaṃ virocī, mahī ca saṃsuddhamanuññaṇṇā;
Disā ca sabbā parisuddharūpā, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Dūre ca disvā varacandaraṃsiṃ, pupphimṣu pupphāni mahītalasmiṃ;
Samantato gandhaguṇatthikānaṃ, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Candassa raṃsīhi vilimpitāva, mahī samantā kusumenalaṅkatā;
Virocī sabbaṅgasumālinīva, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Kucanti hatthīpi madena mattā, vicittapiñchā ca dijā samantā;
Karonti nādaṃ pavane suramme, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Pathañca sabbaṃ paṭipajjanakkhamaṃ, iddhañca raṭṭhaṃ sadhanaṃ
sabhogaṃ;
Sabbatthutaṃ sabbasukhappadānaṃ, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vanañca sabbaṃ suvicittarūpaṃ, sumāpitaṃ nandanakānanaṃva;
Yatīna pītiṃ satataṃ janeti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Alaṅkataṃ devapuraṃva rammaṃ, kapīlavatthum iti nāmadheyyaṃ;
Kulanagaraṃ idha sassirikaṃ, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Manuññaatṭālavicittarūpaṃ, suphullapaṅkeruhasaṇḍamaṇḍitaṃ;
Vicittaparikhāhi puraṃ surammaṃ, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ.

“Vicittapākārañca toraṇaṇca, subhaṇḡaṇaṇ devanivāsabhūtaṇ;
Manuññavīthi suralokasannibhaṇ, samayo mahāvīra aṇḡīrasānaṇ.

“Alaṇkatā sākiyarājaputtā, virājamānā varabhūsanehi;
Surindaloke iva devaputtā, samayo mahāvīra aṇḡīrasānaṇ.

“Suddhodano munivaraṇ abhidassanāya, amaccaputte dasadhā apesayi;
Balena saddhiṇ mahatā muninda, samayo mahāvīra aṇḡīrasānaṇ.

“Nevāgataṇ passati neva vācaṇ, sokābhibhūtaṇ naravīraseṭṭhaṇ;
Tosetumicchāmi narādhipattaṇ, samayo mahāvīra aṇḡīrasānaṇ.

“Taṇdassanenabbhutaṇpītirāsi, udikkhamānaṇ dvipadānamindaṇ;
Tosehi taṇ muninda guṇaseṭṭhaṇ, samayo mahāvīra aṇḡīrasānaṇ.

“Āsāya kassate khettaṇ, bījaṇ āsāya vappati;
Āsāya vāṇijā yanti, samuddaṇ dhanahārakā;
Yāya āsāya tiṭṭhāmi, sā me āsā samijjhatu.

“Nātisītaṇ nātiuṇhaṇ, nātidubbhikkhachātakāṇ;
Saddalā haritā bhūmi, esa kālo mahāmuni”ti.

Atha naṇ satthā - “kiṇ nu kho, udāyi, gamanavaṇṇaṇ vaṇṇesi”ti āha. “Bhante, tumhākaṇ pitā suddhodanamahārājā daṭṭhukāmo, karoṭha ñātakānaṇ saṇḡaha”nti āha. “Sādhu, udāyi, karissāmi ñātisaṇḡahaṇ, tena hi bhikkhusaṇḡhassa ārocehi, gamiyavattaṇ pūressanti”ti āha. “Sādhu, bhante”ti thero bhikkhusaṇḡhassa ārocesi.

Satthā aṇḡamagadhavāsīnaṇ kulaputtānaṇ dasahi sahassehi, kapilavatthuvāsīnaṇ dasahi sahassehiṭi sabbeheva vīsatiyā khīṇāsavabhikkhusahashehi parivuto rājagahā nikkhamitvā divase divase yojanaṇ yojanaṇ gacchanto dvīhi māsehi kapilavatthupuraṇ sampāpuṇi. Sākiyāpi anuppatteyeva bhagavati - “amhākaṇ ñātiseṭṭhaṇ passissāmā”ti bhagavato vasanaṭṭhānaṇ vīmaṇsamānā “nigrodhasakkassārāmo ramaṇīyo”ti sallakkhetvā sabbaṇ paṭijaggaṇavidhiṇ kāretvā gandhapupphahatthā paccuggamaṇ karontā sabbālaṇkārehi samalaṇkatagattā gandhapupphacuṇṇādīhi pūjayamānā bhagavantaṇ purakkhatvā nigrodhārāmameva agamaṇsu.

Tatra bhagavā vīsatiyā khīṇāsavasahashehi parivuto paññattavarabuddhāsane nisīdi. Sākiyā pana mānājātikā mānatthaddhā, “siddhatthakumāro amhehi daharataro, amhākaṇ kaniṭṭho bhātā, putto, bhāḡineyyo, nattā”ti cintetvā daharadahare rājakumāre āhaṇsu - “tumhe vandatha, mayaṇ tumhākaṇ piṭṭhito piṭṭhito nisīdissāmā”ti. Tesvevaṇ nisinnesu bhagavā tesāṇ ajjhāsayaṇ oloketvā - “ime ñātakā attano moghajiṇṇabhāvena na maṇ vandanti, na panete jānanti ‘buddho nāma kīdiso, buddhabalaṇ nāma kīdisa’nti vā, ‘buddho nāma ediso, buddhabalaṇ nāma edisa’nti vā, handāhaṇ attano buddhabalaṇ iddhibalaṇca dassento pāṭihāriyaṇca kareyyaṇ, ākāse dasasahassacakkavāḡavittathaṇ sabbaratanamayaṇ caṇkamaṇ māpetvā tattha caṇkamanto mahājanassa ajjhāsayaṇ oloketvā dhammaṇca deseyya”nti cintesi. Tena vuttaṇ saṇḡītikārahehi bhagavato parivitakkadassanatthaṇ -

3. “Na hete jānanti sadevamānūsā, buddho ayaṃ kīdisako naruttamo;
Iddhibalaṃ paññābalañca kīdisaṃ, buddhabalaṃ lokahitassa kīdisaṃ.
4. “Na hete jānanti sadevamānūsā, buddho ayaṃ edisako naruttamo;
Iddhibalaṃ paññābalañca edisaṃ, buddhabalaṃ lokahitassa edisaṃ.
5. “Handāhaṃ dassayissāmi, buddhabalamanuttaraṃ;
Caṅkamaṃ māpayissāmi, nabhe ratanamaṇḍita”nti.

3-5. Tattha na hete jānantīti na hi ete jānanti. Na-kāro paṭisedhattho. Hi-kāro kāraṇatthe nipāto. Yasmā panete mama ñātiādayo devamanussā mayā buddhabale ca iddhibale ca anāvikate na jānanti “edisō buddho, edisaṃ iddhibala”nti, tasmā ahaṃ mama buddhabalañca iddhibalañca dasseyyanti attho. Sadevamānūsāti ettha devāti upapattidevā adhippetā. Saha devehīti sadevā. Ke te? Mānūsā, sadevā eva mānūsā sadevamānūsā. Atha vā devoti sammutidevo, suddhodano rājā adhippeto. Saha devena raññā suddhodanēnāti sadevā. Mānūsāti ñātimānūsā, sadevā sasuddhodanā mānūsā sadevamānūsā sarājāno vā ete mama ñātimānūsā mama balaṃ na vijānantīti attho. Sesadevāpi saṅghaṃ gacchantiyeva. Sabbepi devā devanaṭṭhena “devā”ti vuccanti. Devanaṃ nāma dhātuattho kīlādi. Atha vā devā ca mānūsā ca devamānūsā, saha devamānūsehi sadevamānūsā. Ke te? Lokāti vacanaseso daṭṭhabbo. Buddhoti catusaccadhamme buddho anubuddhoti buddho. Yathāha -

“Abhiññeyyaṃ abhiññātaṃ, bhāvetabbañca bhāviṭaṃ;
Pahātabbaṃ pahīnaṃ me, tasmā buddhosmi brāhmaṇā”ti.

Idha pana kattukārake buddhasaddasiddhi daṭṭhabbā. Adhigatavisessehi devamanussehi “sammāsambuddho vata so bhagavā”ti evaṃ buddhattā ñātattā buddho. Idha kammakārake buddhasaddasiddhi daṭṭhabbā. Buddhamassa atthīti vā buddho, buddhavantoti attho. Taṃ sabbhaṃ saddasatthānūsārena veditabbaṃ. Kīdisakoti kīdiso kiṃsarikkhako kiṃsadiso kiṃvaṇṇo kiṃsaṇṭhāno dīgho vā rasso vāti attho.

Naruttamoti narānaṃ naresu vā uttamo pavaro seṭṭhoti naruttamo. Iddhibalanti ettha ijjhanaṃ iddhi nipphattiatthēna paṭilābhaṭṭhena ca iddhi. Atha vā ijjhanti tāya sattā iddhā vuddhā ukkaṃsagatā hontīti iddhi. Sā pana dasavidhā hoti. Yathāha -

“Iddhiyoti dasa iddhiyo. Katamā dasa? Adhiṭṭhānā iddhi, vikubbanā iddhi, manomayā iddhi, ñāṇavipphārā iddhi, samādhivipphārā iddhi, ariyā iddhi, kammavipākajā iddhi, puññavato iddhi, vijjāmayā iddhi, tattha tattha sammāpayogapaccayā ijjhanaṭṭhena iddhī”ti.

Tāsaṃ idaṃ nānattaṃ - pakatiyā eko bahukaṃ āvajjeti, sataṃ vā sahasaṃ vā āvajjitvā ñāṇena adhiṭṭhāti “bahuko homī”ti evaṃ vibhajitvā dassitā iddhi adhiṭṭhānavasena nipphannattā adhiṭṭhānā iddhi nāma. Tassāyamattho - abhiññāpādaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya sace sataṃ icchatīti “sataṃ homi, sataṃ homi”ti kāmāvacaraparikkammacittehi parikkammaṃ katvā puna abhiññāpādaṃ jhānaṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya puna āvajjitvā adhiṭṭhāti, adhiṭṭhānacittēna saheva sataṃ hoti. Sahassādīsūpi eseṇa nayo.

Tattha pāḍakajjhānacittam nimittārammaṇam parikammacittāni satārammaṇāni vā sahaṣṣādīsu aññatarārammaṇāni vā, tāni ca kho vaṇṇavasena, no paṇṇattivasena. Adhiṭṭhānacittampi satārammaṇameva, tam pana appanācittam viya gotrabhuanantarameva uppajjati rūpāvacaracatutthajjhānikaṃ. So pana pakativāṇṇam vijahitvā kumāraṇṇam vā dasseti nāgavaṇṇam vā dasseti. Supaṇṇavaṇṇam vā...pe... vividhampi senābyūham vā dasseti evaṃ āgatā iddhi pakativāṇṇavijahanavikāravasena pavattattā vikubbaniddhi nāma.

“Idha bhikkhu imamhā kāyā aññaṃ kāyaṃ abhinimmināti rūpiṃ manomayaṃ sabbaṅgapaccaṅgiṃ ahīnindriya”nti iminā nayena āgatā iddhi sarīrasseva abbhantare aññassa manomayassa sarīrassa nipphattivasena pavattattā manomayiddhi nāma.

Ñāṇupattito pubbe vā pacchā vā taṅkhaṇe vā tena attabhāvena paṭilabhitabbaarahattañāṇānubhāvena nibbatto viseso ñāṇavipphāro iddhi nāma. Āyasmato bākulassa ca āyasmato saṃkiccassa ca ñāṇavipphārā iddhi, tesam vatthu cettha kathetabbam.

Samādhito pubbe vā pacchā vā taṅkhaṇe vā samathānubhāvena nibbatto viseso samādhivipphārā iddhi nāma. Āyasmato sārīputtassa samādhivipphārā iddhi, āyasmato saṅghavassā samādhivipphārā iddhi, āyasmato khāṇukkoṇḍaññaṃ samādhivipphārā iddhi, uttarāya upāsikāya samādhivipphārā iddhi, sāmāvatīyā upāsikāya samādhivipphārā iddhīti tesam vatthūnettha kathetabbāni, ganthavittāradosaparihārattham pana mayā na vitthāritāni.

Katamā ariyā iddhi? Idha bhikkhu sace ākaṅkhati “paṭikkūle appaṭikkūlasaññī vihareyya”nti appaṭikkūlasaññī tattha viharati, sace ākaṅkhati “appaṭikkūle paṭikkūlasaññī vihareyya”nti paṭikkūlasaññī tattha viharati...pe... upekkhako tattha viharati sato sampajānoti. Ayañhi cetovasippattānaṃ ariyānaṃyeva sambhavato ariyā iddhi nāma.

Katamā kammavipākajā iddhi? Sabbesaṃ pakkhīnaṃ sabbesaṃ devānaṃ paṭhamakappikānaṃ manussānaṃ ekaccānaṃ vinipātikānaṃ vehāsagamanādikaṃ kammavipākajā iddhi nāma. Katamā puññavato iddhi? Rājā cakkavattī vehāsaṃ gacchati saddhiṃ caturaṅginīyā senāya. Jaṭilakassa gahapatissa asītihattho suvaṇṇapabbato nibbatti. Ayaṃ puññavato iddhi nāma. Ghosakassa gahapatino sattasū ṭhānesu mārāṇatthāya upakkame katepi arogabhāvo puññavato iddhi. Meṇḍakaseṭṭhissa aṭṭhakarīsamatte padese sattaratanamayānaṃ meṇḍakānaṃ pātubhāvo puññavato iddhi.

Katamā vijjāmayā iddhi? Vijjādharā vijjaṃ parijappitvā vehāsaṃ gacchanti, ākāse antalikkhe hatthimpī dassenti...pe... vividhampi senābyūham dassentīti. Ādinayappavattā vijjāmayā iddhi nāma. Tam tam kammaṃ katvā nibbatto viseso ‘sammāpayogapaccayā ijjhanaṭṭhena iddhīti ayaṃ tattha tattha sammāpayogapaccayā ijjhanaṭṭhena iddhi nāma. Imissā dasavidhāya iddhiyā balaṃ iddhibalaṃ nāma, idaṃ mayhaṃ iddhibalaṃ na jānantīti attho.

Paññābalanti sabbalokiyalokuttaraguṇavisesadāyakaṃ arahattamaggapaññābalaṃ adhippetam, tampi ete na jānanti. Keci “channaṃ asādhāraṇaṇāṇāmetam adhivacanaṃ paññābala”nti vadanti. Buddhabalanti ettha buddhabalaṃ nāma buddhānubhāvo, dasabalaññāni vā. Tattha dasabalaññāni nāma

ṭhānāṭṭhānañāṇaṃ, atītānāgatapaccuppannakammavipākajānanañāṇaṃ,
sabbatthagāminipaṭipadāñāṇaṃ, anekadhātunānādhātulokajānanañāṇaṃ,
nānādhimuttikañāṇaṃ, āsayānusayañāṇaṃ, jhānavimokkhasamādhisamāpattinaṃ
saṃkilesavodānavuṭṭhānesu yathābhūtañāṇaṃ, pubbenivāsānussatiñāṇaṃ,
cutūpapātañāṇaṃ, āsavakkhayañāṇanti imāni dasa. Imesaṃ dasannaṃ ñāṇaṃ
adhivacanaṃ buddhabalanti. Edisanti idisaṃ, ayameva vā pāṭho.

Handāti vavassaggatthe nipāto. Ahanti attānaṃ niddisati. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yasmā
panete mama ñātakā buddhabalaṃ vā buddhaguṇe vā na jānanti, kevalaṃ attano
moghajiṇṇabhāvaṃ nissāya mānavasena sabbalokajetṭhasetṭhaṃ maṃ na vandanti.
Tasmā tesam mānaketu atthi, taṃ bhañjitvā vandanatthaṃ buddhabalaṃ
dasseyyanti vuttaṃ hoti. Dassayissāmīti dasseyyaṃ. “Dassessāmī”ti ca pāṭho,
soyevattho. Buddhabalanti buddhānubhāvaṃ, buddhañāṇavisesaṃ vā. Anuttaranti
niruttaraṃ. Caṅkamanti caṅkamitabbaṭṭhānaṃ vuccati. Māpayissāmīti māpeyyaṃ.
“Caṅkamaṇaṃ māpessāmī”ti ca pāṭho, soyevattho. Nabheti ākāse.
Sabbaratanamaṇḍitanti sabbehi ratijananatṭhena ratanehi muttā-maṇi-velūriya-
saṅkha-silā-pavāḷa-rajata-suvaṇṇa-masāragalla-lohitaṅkehi dasahi dasahi maṇḍito
alaṅkato sabbaratanamaṇḍito, taṃ sabbaratanamaṇḍitaṃ. “Nabhe
ratanamaṇḍita”nti paṭhanti keci.

Athevaṃ bhagavatā cintitamatte dasasahassacakkavāḷavāsino bhummadayo devā
pamuditahadayā sādhuḥkāramadaṃsu. Tamatthaṃ pakāsentehi saṅgītikārakehi -

- 6.** “Bhumma mahārājikā tāvatimsā, yāmā ca devā tusitā ca nimmitā;
Paranimmitā yepi ca brahmakāyikā, ānanditā vipulamakaṃsu ghosa”nti. -

Ādigāthāyo ṭhapitāti veditabbā.

Tattha bhummati bhummatṭhā, pāsāṇapabbatavanarukkhādīsū ṭhitā. Mahārājikāti
mahārājapakkhikā. Bhummatṭhānaṃ devatānaṃ saddaṃ sutvā ākāsaṭṭhakadevatā,
tato abbhavalāhakā devatā, tato uṇhavalāhakā devatā, tato sītavalāhakā devatā,
tato vassavalāhakā devatā, tato vātavalāhakā devatā, tato cattāro mahārājāno, tato
tāvatimsā, tato yāmā, tato tusitā, tato nimmānaratī, tato paranimmitavasavattī, tato
brahmakāyikā, tato brahmapurohitā, tato mahābrahmāno, tato parittābhā, tato
appamāṇābhā, tato ābhassarā, tato parittasubhā, tato appamāṇasubhā, tato
subhakiṇhā, tato vehapphalā, tato avihā, tato atappā, tato sudassā, tato sudassī, tato
akaniṭṭhā devatā saddaṃ sutvā mahantaṃ saddaṃ akaṃsu. Asaññino ca
arūpāvacarasatte ca ṭhapetvā sotāyatanapavattiṭṭhāne sabbe
devamanussanāgādayo pītivasam gatahadayā ukkuṭṭhisaddamakamṣūti attho.
Ānanditāti pamuditahadayā, sañjātapītisomanassā hutvāti attho. Vipulanti puthulaṃ.

Atha satthā cintitasamanantaramēva odātakasiṇasamāpattiṃ samāpajjitvā - “dasasu
cakkavāḷasahassesu āloko hotū”ti adhiṭṭhāsī. Tena adhiṭṭhānacittena saheva āloko
ahosi pathavito paṭṭhāya yāva akaniṭṭhabhavanā. Tena vuttaṃ -

- 7.** “Obhāsītā ca pathavī sadevakā, puthū ca lokantarikā asaṃvutā;
Tamo ca tibbo vihato tadā ahu, disvāna accherakaṃ pāṭihira”nti.

Tattha obhāsītāti pakāsītā. Pathavīti etthāyaṃ pathavī catubbidhā - kakkhāpathavī,
sasambhārapathavī, nimittapathavī, sammutipathavī. Tāsu “katamā cāvuso,
ajjhantikā pathavīdhātu? Yaṃ ajjhattaṃ paccattaṃ kakkhāṃ kharigata”ntiādīsū

vuttā ayaṃ kakkhaḷapathavī nāma. “Yo pana bhikkhu pathaviṃ khaṇeyya vā khaṇāpeyya vā”tiādīsu vuttā sasambhārapathavī, ye ca kesādayo vīsati koṭṭhāsā, ayolohādayo ca bāhirā; sāpi vaṇṇādīhi sambhārehi saddhiṃ pathavīti sasambhārapathavī nāma. “Pathavīkasiṇameko sañjānātī”tiādīsu nimittapathavī “ārammaṇapathavī”tipi vuccati. Pathavīkasiṇajhānalābhī devaloke nibbatto āgamanavasena “pathavīdeva”ti nāmaṃ labhati. Vuttañhetam - “āpo ca devā pathavī”tiādīsu ayaṃ sammutipathavī, paññattipathavī nāmāti veditabbā. Idha pana sasambhārapathavī adhippetā.

Sadevakāti sadevalokā. “Sadevatā”tipi pāṭho atthi ce sundarataram, sadevako manussaloko obhāsītōti attho. Puthūti bahū. Lokantarikāti asurakāyanarakānametaṃ adhivacanaṃ, tā pana tiṇṇaṃ cakkavālānaṃ antarā ekā lokantarikā hoti, tiṇṇaṃ sakaṭacakkānaṃ aññamaññaṃ āhacca tṭhitānaṃ majjhe okāso viya ekeko lokantarikanirayo, parimāṇato aṭṭhayaḷanasaḥasso hoti. Asaṃvutāti heṭṭhā appatitṭhā. Tamo cāti andhakāro. Tibboti bahalo ghano. Candimasūriyālokābhāvato niccandhakārova hoti. Viḥatōti viddhasto. Tadāti yadā pana bhagavā sattesu kāruṇṇātaṃ paṭicca pāṭihāriyakaraṇatthaṃ ālokaṃ phari, tadā so tamo tibbo lokantarikāsu tṭhito, viḥato viddhasto ahoṣīti attho.

Accherakanti accharāpaharaṇayoggaṃ, vimhayavasena aṅgulīhi paharaṇayogganti attho. Pāṭihīranti paṭipakkhaharaṇato pāṭihīraṃ. Paṭiharati sattānaṃ diṭṭhimānopagatāni cittānīti vā pāṭihīraṃ, appasannānaṃ sattānaṃ pasādaṃ paṭiāharatīti vā pāṭihīraṃ. “Pāṭihira”ntipi pāṭho, soye vattho. Ettha ālokavidhānavisesasattaṃ adhivacanaṃ. Disvāna accherakaṃ pāṭihīranti ettha devā ca manussā ca lokantarikāsu nibbattasattāpi ca taṃ bhagavato pāṭihāriyaṃ disvā paramappītisomanassaṃ agamaṃsūti idaṃ vacanaṃ āharitvā attho daṭṭhabbo, itarathā na pubbena vā paraṃ, na parena vā pubbaṃ yujjati.

Idāni na kevalaṃ manussalokesu yeva āloko atthi, sabbattha tividhepi saṅkhārasattokāsaṅkhāte loke ālokoyevāti dassanattaṃ -

8. “Sadevagandhabbamanussarakkhasa,
 Ābhā uḷārā vipulā ajāyatha;
 Imasmiṃ loke parasmiṇcobhayasmiṃ,
 Adho ca uddhaṃ tiriyañca vitthata”nti. - ayaṃ gāthā vuttā;

Tattha devāti sammutidevā upapattidevā visuddhidevāti sabbepi devā idha saṅgahitā. Devā ca gandhabbā ca manussā ca rakkhasā ca devagandhabbamanussarakkhasā. Saha devagandhabbamanussarakkhasēhīti sadevagandhabbamanussarakkhaso. Ko pana so? Loko, tasmīṃ sadevagandhabbamanussarakkhasa loke. Ābhāti āloko. Uḷārāti etthāyaṃ uḷāra-saddo madhura seṭṭhavipulādīsu dissati. Tathā hesa “uḷārāni khādanīyabhojanīyāni khādanti bhuñjantī”tiādīsu madhura dissati. “Uḷārāya kho pana bhavaṃ vacchāyano pasamsāya samaṇaṃ gotamaṃ pasamsatī”tiādīsu seṭṭhe. “Atikkamma devānaṃ devānubhāvaṃ appamāṇo uḷāro obhāso”tiādīsu vipule. Svāyaṃ idha seṭṭhe daṭṭhabbo. Vipulāti appamāṇā. Ajāyathāti uppajji udapādi pavattittha. Imasmiṃ loke parasmiṇcāti imasmiṃ manussaloke ca parasmiṃ devaloke cāti attho. Ubhayasmiṃ tadubhayasmiṃ, ajjhattabahiddhādīsu viya daṭṭhabbaṃ. Adho cāti avīciādīsu nirayesu. Uddhanti bhavaggaṭtopi uddhaṃ ajaṭākāsepi. Tiriyañcāti tiriyaṭtopi dasasu cakkavālāsaḥassesu. Vitthatanti viṣaṭaṃ. Andhakāraṃ vidhamitvā vuttappakāraṃ

lokañca padesañca ajjhottharivā ābhā pavattitthāti attho. Atha vā tiriyañca vitthatanti tiriyaṭo vitthataṃ mahantaṃ, appamāṇaṃ padesaṃ ābhā pharivā aṭṭhāsīti attho.

Atha bhagavā dasasahassacakkavālesu ālokapaharaṇaṃ katvā abhiññāpādaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya āvajjitvā adhiṭṭhānacittena ākāsamabbhuggantvā tesāṃ ñātinaṃ sīsesu pādapamaṃsum okiramāno viya mahatiyā devamanussaparisāya majjhe yamakapāṭihāriyaṃ dasseti. Taṃ pana pālito evaṃ veditabbaṃ -

“Katamaṃ tathāgatassa yamakapāṭihīre ñāṇaṃ? Idha tathāgato yamakapāṭihīraṃ karoti asādhāraṇaṃ sāvakehi uparimakāyato aggikkhandho pavattati, heṭṭhimakāyato udakadhārā pavattati. Heṭṭhimakāyato aggikkhandho pavattati, uparimakāyato udakadhārā pavattati...pe... puratthimakāyato aggikkhandho pavattati, pacchimakāyato udakadhārā pavattati. Pacchimakāyato aggikkhandho pavattati, puratthimakāyato udakadhārā pavattati...pe... dakkhiṇaakkhito aggikkhandho pavattati, vāmaakkhito udakadhārā pavattati. Vāmaakkhito aggikkhandho pavattati, dakkhiṇaakkhito udakadhārā pavattati...pe... dakkhiṇakaṇṇasotato aggikkhandho pavattati, vāmakaṇṇasotato udakadhārā pavattati. Vāmakaṇṇasotato aggikkhandho pavattati, dakkhiṇakaṇṇasotato udakadhārā pavattati...pe... dakkhiṇanāsikāsotato aggikkhandho pavattati, vāmanāsikāsotato udakadhārā pavattati. Vāmanāsikāsotato aggikkhandho pavattati, dakkhiṇanāsikāsotato udakadhārā pavattati...pe... dakkhiṇaamsakūṭato aggikkhandho pavattati, vāmaamsakūṭato udakadhārā pavattati. Vāmaamsakūṭato aggikkhandho pavattati, dakkhiṇaamsakūṭato udakadhārā pavattati...pe... dakkhiṇahatthato aggikkhandho pavattati, vāmahatthato udakadhārā pavattati. Vāmahatthato aggikkhandho pavattati, dakkhiṇahatthato udakadhārā pavattati...pe... dakkhiṇapassato aggikkhandho pavattati, vāmapassato udakadhārā pavattati. Vāmapassato aggikkhandho pavattati, dakkhiṇapassato udakadhārā pavattati...pe... dakkhiṇapādato aggikkhandho pavattati, vāmapādato udakadhārā pavattati. Vāmapādato aggikkhandho pavattati, dakkhiṇapādato udakadhārā pavattati...pe... aṅgulaṅgulehi aggikkhandho pavattati, aṅgulantarikāhi udakadhārā pavattati. Aṅgulantarikāhi aggikkhandho pavattati, aṅgulaṅgulehi udakadhārā pavattati...pe... ekekalomato aggikkhandho pavattati, ekekalomato udakadhārā pavattati. Lomakūpato lomakūpato aggikkhandho pavattati, lomakūpato lomakūpato udakadhārā pavattati - channaṃ vaṇṇānaṃ nīlānaṃ pītakānaṃ lohitakānaṃ odātānaṃ mañjiṭṭhānaṃ pabhassarānaṃ.

“Bhagavā caṅkamati, nimmito tiṭṭhati vā nisīdati vā seyyaṃ vā kappeti. Bhagavā tiṭṭhati, nimmito caṅkamati vā nisīdati vā seyyaṃ vā kappeti. Bhagavā nisīdati, nimmito caṅkamati vā tiṭṭhati vā seyyaṃ vā kappeti. Bhagavā seyyaṃ kappeti, nimmito caṅkamati vā tiṭṭhati vā nisīdati vā. Nimmito caṅkamati, bhagavā tiṭṭhati vā nisīdati vā seyyaṃ vā kappeti. Nimmito tiṭṭhati, bhagavā caṅkamati vā nisīdati vā seyyaṃ vā kappeti. Nimmito nisīdati, bhagavā caṅkamati vā tiṭṭhati vā seyyaṃ vā kappeti. Nimmito seyyaṃ kappeti, bhagavā caṅkamati vā tiṭṭhati vā nisīdati vā, idaṃ tathāgatassa yamakapāṭihīre ñāṇanti veditabbaṃ”.

Tassa pana bhagavato tejokasiṇasamāpattivāsena uparimakāyato aggikkhandho pavattati. Āpokasiṇasamāpattivāsena heṭṭhimakāyato udakadhārā pavattatīti puna udakadhārāya pavattaṭṭhānato aggikkhandho pavattati, aggikkhandhassa

pavattaṭṭhānato udakadhārā pavattatīti dassetum, “heṭṭhimakāyato aggikkhandho pavattati, uparimakāyato udakadhārā pavattatī”ti vuttanti veditabbā. Eseva nayo sesapadesupī. Aggikkhandho panettha udakadhārāya asammissova ahosi. Tathā udakadhārā aggikkhandhena. Rasmīsu pana dutiyā dutiyā rasmi purimāya purimāya yamakā viya ekakkhaṇe pavattati. Dvinnañca cittānaṃ ekakkhaṇe pavatti nāma natthi, buddhānaṃ pana bhavaṅgaparivāsassa lahukātāya pañcahākārehi ciṇṇavasitāya etā rasmiyo ekakkhaṇe viya pavattanti, tassā pana rasmiyā āvajjanaparikkammādhīṭṭhānāni visumyeva. Nīlarasmiatthāya hi bhagavā nīlakasiṇaṃ samāpajjati. Pītarasmiādīnaṃ atthāya pītakasiṇādīni samāpajjati.

Evam bhagavato yamakapāṭihīre kayiramāne sakalassāpi dasasahassacakkavāḷassa alaṅkāraṇakālo viya ahosi. Tena vuttaṃ -

- 9.** “Sattuttamo anadhivaro vināyako, satthā ahū devamanussapūjito;
Mahānubhāvo satapuññalakkaṇo, dassesi accherakaṃ pāṭihīra”nti.

Tattha sattuttamoti attano sīlādīhi guṇehi sabbesu sattesu uttamo pavaro seṭṭhoti sattuttamo, sattānaṃ vā uttamo sattuttamo. Sattanti hi ñāṇassa nāmaṃ, tena dasabalacatuvesārajjachaasādhāraṇaṇāṇasaṅkhātena sattena seṭṭho uttamoti sattuttamo, samānādhikaraṇavasena satto uttamoti vā sattuttamo. Yadi evaṃ “uttamasatto”ti vattabbaṃ uttama-saddassa pubbanipātapāṭhato. Na panesa bhedo aniyamato bahulavacanato ca naruttamapurisuttamanaravarādi-saddā viya daṭṭhabbo. Atha vā sattaṃ uttamaṃ yassa so sattuttamo, idhāpi ca uttama-saddassa pubbanipāto bhavati. Uttamasattoti visesanassa pubbanipātapāṭhato “cittagū paddhagū”ti ettha viyāti nāyaṃ doso. Ubhayavisesanato vā āhitaggiādipāṭho viya daṭṭhabbo. Vināyakoti bahūhi vinayanūpāyehi satte vineti dametīti vināyako. Satthāti diṭṭhadhammikasamparāyikatthehi yathārahaṃ satte anusāsati satthā. Ahūti ahosi. Devamanussapūjitoti dibbehi pañcākāmaguṇehi dibbanti kīlanti devā. Manassa ussannattā manussā, devā ca manussā ca devamanussā, devamanussehi pūjito devamanussapūjito. Pupphādipūjāya ca paccayapūjāya ca pūjito, apacitoti attho. Kasmā pana devamanussānameva gahaṇaṃ kataṃ, nanu bhagavā tiracchānagatehipi āravāḷakāḷāpalāladhanapālapālileyyakanāgādīhi sātāgīrāḷavakahemavatasūcilomakharalomayakkhādīhi vinipātagatehipi pūjitoyevāti? Saccamevetam, ukkaṭṭhaparicchedavasena sabbapuggalaparicchedavasena cetam vuttanti veditabbaṃ. Mahānubhāvoti mahatā buddhānubhāvena samannāgato. Satapuññalakkaṇoti anantesu cakkavāḷesu sabbe sattā ekekaṃ puññakammaṃ satakkhattum kareyyum ettakehi janehi katakammaṃ bodhisatto sayameva ekako sataguṇaṃ katvā nibbatto. Tasmā “satapuññalakkaṇo”ti vuccati. Keci pana “satena satena puññakammena nibbattaekelakkhaṇo”ti vadanti. “Evaṃ sante yo koci buddho bhaveyyā”ti taṃ aṭṭhakathāsu paṭikkhattaṃ. Dassesīti sabbesaṃ devamanussānaṃ ativimhayakaraṃ yamakapāṭihīriyaṃ dassesi.

Atha satthā ākāse pāṭihīriyaṃ katvā mahājanassa cittācāraṃ oloketvā tassa ajjhāsayānukūlaṃ dhammakathaṃ caṅkamanto kathetukāmo ākāse dasasahassacakkavāḷavitthataṃ sabbaratanamayaṃ ratanacaṅkamaṃ māpesi. Tena vuttaṃ -

- 10.** “So yācito devavarena cakkhumā, atthaṃ samekkhitvā tadā naruttamo;
Caṅkamaṃ māpayi lokanāyako, suniṭṭhitaṃ sabbaratananimmita”nti.

Tattha soti so satthā. Yācitoti paṭhamameva aṭṭhame sattāhe dhammadesanāya yācitoti attho. Devavarenāti sahampatibrahmunā. Cakkhumāti ettha cakkhatīti cakkhu, samavisamaṃ vibhāvayatīti attho. Taṃ pana cakkhu duvidhaṃ - ñāṇacakkhu, maṃsacakkhūti. Tattha ñāṇacakkhu pañcavidhaṃ - buddhacakkhu, dhammacakkhu, samantacakkhu, dibbacakkhu, paññācakkhūti. Tesu buddhacakkhu nāma āsayānusayañāṇaṇceva indriyaparopariyattañāṇaṇca, yaṃ “buddhacakkhunā lokaṃ volokento”ti āgataṃ. Dhammacakkhu nāma heṭṭhimā tayo maggā tīṇi ca phalāni, yaṃ “virajaṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ udapādī”ti āgataṃ. Samantacakkhu nāma sabbaññutaññāṇaṃ, yaṃ “tathūpamaṃ dhammamayaṃ, sumedha, pāsādamāruyha samantacakkhū”ti āgataṃ. Dibbacakkhu nāma ālokavaḍḍhanena uppannābhiññācittena sampayuttañāṇaṃ, yaṃ “dibbena cakkhunā visuddhenā”ti āgataṃ. Paññācakkhu nāma “cakkhuṃ udapādi, ñāṇaṃ udapādī”ti ettha pubbenivāsādiñāṇaṃ paññācakkhūti āgataṃ.

Maṃsacakkhu nāma “cakkhuñca paṭicca rūpe cā”ti ettha pasādamāṃsacakkhu vuttaṃ. Taṃ pana duvidhaṃ - sasambhāraccakkhu pasādaccakkhūti. Tesu yvāyaṃ akkhikūpake akkhipattakehi parivārīto maṃsapinḍo yattha catasso dhātuyo vaṇṇagandharasoja sambhavo jīvitāṃ bhāvo cakkhupasādo kāyapasādoti saṅkhepato terasa sambhārā honti. Vitthārato pana sambhavamānāni catusamuṭṭhānāni chaṭṭiṃsa jīvitāṃ bhāvo cakkhupasādo kāyapasādoti ime kammasamuṭṭhānā cattāro cāti sasambhārā honti, idaṃ sasambhāraccakkhu nāma. Yaṃ pana setamaṇḍalaparicchinna kaṇhamaṇḍalena parivārīte diṭṭhamaṇḍale sannivīṭṭhaṃ rūpadassanasamatthaṃ pasādamattaṃ, idaṃ pasādaccakkhu nāma. Sabbāni panetāni ekavidhāni aniccato saṅkhatato, duvidhāni sāsavānāsavato lokiya lokuttarato, tividdhāni bhūmito upādiṇṇattikato, catubbiddhāni ekantaparittaappamāṇāniyatārammaṇato, pañcavidhāni rūpanibbānārūpasabbārammaṇānārammaṇavasena, chabbiddhāni honti buddhacakkhādivasena. Iccevametāni vuttappakārāni cakkhūni assa bhagavato santīti bhagavā cakkhumāti vuccati. Atthaṃ samekkhitvāti caṅkamaṃ māpetvā, dhammadesanānimittaṃ devamanussānaṃ hitatthaṃ upaparikkhitvā upadhāretvāti adhippāyo. Māpayīti māpesi. Lokanāyakoti saggamokkhābhimukhaṃ lokaṃ nayatīti lokanāyako. Suniṭṭhitanti suṭṭhu niṭṭhitāṃ, pariyosintanti attho. Sabbaratananimmitanti dasavidharatanamayaṃ.

Idāni bhagavato tividdhapāṭihāriyasampattidassanatthaṃ -

- 11.** “Iddhī ca ādesanānusāsānī, tipāṭihīre bhagavā vasī ahu;
Caṅkamaṃ māpayi lokanāyako, suniṭṭhitāṃ sabbaratananimmita”nti. -
vuttaṃ;

Tattha iddhīti iddhividhaṃ iddhipāṭihāriyaṃ nāma. Taṃ pana ekopi hutvā bahudhā hoti, bahudhāpi hutvā eko hotītiādinayappavattaṃ. Ādesanāti parassa cittācāraṃ ñatvā kathaṃ ādesanāpāṭihāriyaṃ, taṃ sāvakaṇaṇca buddhāṇaṇca satatadhammadesanā. Anusāsānīti anusāsānipāṭihāriyaṃ, tassa tassa ajjhāsayānukūlamovādoti attho. Iti etāni tīṇi pāṭihāriyāni. Tattha iddhipāṭihāriyena anusāsānipāṭihāriyaṃ mahāmoggallānassa āciṇṇaṃ, ādesanāpāṭihāriyena anusāsānipāṭihāriyaṃ dhammasenāpatissa, anusāsānipāṭihāriyaṃ pana buddhānaṃ satatadhammadesanā. Tipāṭihīreti etesu tīsu pāṭihāriyesūti attho. Bhagavāti idaṃ guṇavisiṭṭhasattuttamagarugāravādhivacanāṃ. Vuttañhetāṃ porāṇehi -

“Bhagavāti vacanaṃ seṭṭhaṃ, bhagavāti vacanamuttamaṃ;
Garugāravayutto so, bhagavā tena vuccatī”ti.

Vasīti etasmiṃ tividhepi pāṭihāriye vasippatto, ciṇṇavasīti attho. Vasiyo nāma pañca vasiyo - āvajjanasamāpajjanaadhiṭṭhānavuṭṭhānapaccavekkhaṇasaṅkhātā. Tatra yaṃ yaṃ jhānaṃ yathicchakaṃ yadicchakaṃ yāvaticchakaṃ āvajjati āvajjanāya dandhāyitattaṃ natthīti sīghaṃ āvajjetuṃ samatthata āvajjanavasī nāma. Tathā yaṃ yaṃ jhānaṃ yathicchakaṃ...pe... samāpajjati samāpajjanāya dandhāyitattaṃ natthīti sīghaṃ samāpajjanasamatthata samāpajjanavasī nāma. Dīghaṃ kālaṃ ṭhapetuṃ samatthata adhiṭṭhānavasī nāma. Tatheva lahuṃ vuṭṭhātuṃ samatthata vuṭṭhānavasī nāma. Paccavekkhaṇavasī pana paccavekkhaṇajavanāneva honti tāni āvajjanānantarāneva hutvā uppajjantīti āvajjanavasīyā eva vuttāni. Iti imāsu pañcasu vasīsu ciṇṇavasitā vasī nāma hoti. Tena vuttaṃ - “tipāṭihīre bhagavā vasī ahū”ti.

Idāni tassa ratanacaṅkamaṃ nimmitavidhānassa dassanatthaṃ -

12. “Dasasahassīlokadhātuyā, sinerupabbatuttame;
Thambheva dassesī paṭipāṭiyā, caṅkame ratanāmaye”ti. - ādigāthāyo vuttā;

Tattha dasasahassīlokadhātuyāti dasasu cakkavāḷasahassesu. Sinerupabbatuttameti mahāmerusaṅkhāte seṭṭhapabbate. Thambhevāti thambhe viya dasacakkavāḷasahassesu ye sinerupabbatā, te paṭipāṭiyā ṭhite suvaṇṇathambhe viya katvā tesāṃ upari caṅkamaṃ māpetvā dassesīti attho. Ratanāmayeti ratanamaye.

13. Dasasahassī atikkammāti ratanacaṅkamaṃ pana bhagavā māpento tassa ekaṃ koṭiṃ sabbapariyantaṃ pācīnacakkavāḷamukhavaṭṭiṃ ekaṃ koṭiṃ pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiṃ atikkamitvā ṭhitaṃ katvā māpesī. Tena vuttaṃ -

“Dasasahassī atikkamma, caṅkamaṃ māpayī jino;
Sabbasoṇṇamayā passe, caṅkame ratanāmaye”ti.

Tattha jinoti kilesārijayanato jino. Sabbasoṇṇamayā passeti tassa pana evaṃ nimmitassa caṅkamaṃ ubhayapassesu suvaṇṇamayā paramaramaṇīyā mariyādabhūmi ahosi, majjhe maṇimayāti adhippāyo.

14. Tulāsaṅghātāti tulāyugaḷā, tā nānāratanamayāti veditabbā. Anuvaggāti anurūpā. Sovaṇṇaphalakatthātāti sovaṇṇamayehi phalakehi atthata, tulāsaṅghātānaṃ upari suvaṇṇamayo padaracchadoti attho. Vedikā sabbasovaṇṇātī vedikā pana sabbāpi suvaṇṇamayā, yā panesā caṅkamanaparikkhepavedikā, sā ekāva aññehi ratanehi asammissāti attho. Dubhato passesu nimmitāti ubhosu passesu nimmitā. Da-kāro padasandhikaro.

15. Maṇimuttāvālukākīṇṇāti maṇimuttāmayavālukākīṇṇā. Atha vā maṇayo ca muttā ca vālukā ca maṇimuttāvālukā. Tāhi maṇimuttāvālukāhi ākiṇṇā santhatāti maṇimuttāvālukākīṇṇā. Nimmitoti iminākārena nimmito kato. Ratanāmayoti sabbaratanamayo, caṅkamoti attho. Obhāseti disā sabbāti sabbāpi dasa disā obhāseti pakāseti. Sataraṃsīvāti sahasaraṃsiādicco viya. Uggatoti udito. Yathā pana abbhuggato sahasaraṃsi sabbāpi dasa disā obhāseti, evameva esopi sabbaratanamayo caṅkamo obhāsetīti attho.

Idāni pana niṭṭhite caṅkame tattha bhagavato pavattidassanatthaṃ -

16. “Tasmiṃ caṅkamaṇe dhīro, dvattiṃsavaralakkhaṇo;
Virocamāno sambuddho, caṅkame caṅkamī jino.
17. “Dibbaṃ mandāravamaṃ pupphaṃ, padumaṃ pārichattakaṃ;
Caṅkamaṇe okiranti, sabbe devā samāgatā.
18. “Passanti taṃ devasaṅghā, dasasahassī pamoditā;
Namassamānā nipatanti, tuṭṭhahaṭṭhā pamoditā”ti. - gāthāyo vuttā;

16-18. Tattha dhīroti dhitiyutto. Dvattiṃsavaralakkhaṇoti suppatiṭṭhitapādatalādīhi dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇehi samannāgatoti attho. Dibbanti devaloke bhavaṃ jātaṃ dibbaṃ. Pārichattakanti devānaṃ tāvatiṃsānaṃ koviḷārarukkhassa nissandena samantā yojanasataparimāṇo paramadassanīyo pāricchattakarukkho nibbatti. Yasmiṃ pupphite sakalaṃ devanagaraṃ ekasurabhigandhavāsitaṃ hoti, tassa kusumareṇuokiṇṇāni navakanakavimānāni piṇḍarāni hutvā khāyanti. Imassa pana pāricchattakarukkhassa pupphañca pāricchattakanti vuttaṃ. Caṅkame okirantīti tasmiṃ ratanacaṅkame avakiranti, tena vuttappakārena pupphena tasmiṃ caṅkame caṅkamamānaṃ bhagavantaṃ pūjentīti attho. Sabbe devāti kāmāvacaradevādayo devā. Tenāha “passanti taṃ devasaṅghā”ti. Taṃ bhagavantaṃ ratanacaṅkamane caṅkamantaṃ sakesu ālayesupi passantīti attho. Dasasahassīti bhummatthe paccattavacanaṃ, dasasahassiyaṃ devasaṅghā taṃ passantīti attho. Pamoditāti pamuditā. Nipatantīti sannipatanti. Tuṭṭhahaṭṭhāti pītivasena tuṭṭhahaṭṭhā. Pamoditāti idāni vattabbehi tāvatiṃsādidevehi saddhinti sambandho daṭṭhabbo, itarathā punaruttidosato na muccati. Atha vā pamoditā taṃ bhagavantaṃ passantī, tuṭṭhahaṭṭhā pamoditā tahiṃ tahiṃ sannipatantīti attho.

Idāni ye passiṃsu ye sannipatiṃsu, te sarūpato dassetuṃ -

19. “Tāvatiṃsā ca yāmā ca, tusitā cāpi devatā;
Nimmānaratino devā, ye devā vasavattino;
Udaggaṇṇatā sumanā, passantī lokanāyakaṃ.
20. “Sadevagandhabbamanussarakkhasā, nāgā supaṇṇā atha vāpi kinnarā;
Passanti taṃ lokahitānukampakaṃ, nabheva accuggatacandamaṇḍalaṃ.
21. “Ābhassarā subhakiṇḍhā, vehapphalā akanitṭhā ca devatā;
Susuddhasukkavatthavasanaṃ, tiṭṭhanti pañjalīkatā.
22. “Muñcanti pupphaṃ pana pañcavaṇṇikaṃ, mandāravamaṃ
candanacuṇṇamissitaṃ;
Bhamenti celāni ca ambare tadā, aho jino lokahitānukampako”ti. -

Imā gāthāyo vuttā.

19-22. Tattha udaggacittāti pītisomanassavasena udaggacittā. Sumanāti udaggacittattā eva sumanā. Lokahitānukampakanti lokahitañca lokānukampakañca. Lokahitena vā anukampakaṃ lokahitānukampakaṃ. Nabheva accuggatacandamaṇḍalanti ettha ākāse abhinavoditaṃ paripuṇṇaṃ sabbopaddavavinimuttaṃ saradasamaye candamaṇḍalaṃ viya buddhasiriyā virocamaṇaṃ nayanānandakaraṃ passantīti attho.

Ābhassarāti ukkaṭṭhaparicchedavasena vuttaṃ.
 Parittābhaappamāṇābhaābhassarāparittamajjhimaṇṭabhedena
 dutiyajjhānenābhiniḃbattā sabbeva gahitāti veditabbā. Subhakiṇhāti idaṃ
 ukkaṭṭhaparicchedavaseneva vuttaṃ, tasmā
 parittasubhaappamāṇasubhasubhakiṇhāparittādibhedena tatiyajjhānena niḃbattā
 sabbeva gahitāti veditabbā. Vehapphalāti vipulā phalāti vehapphalā. Te
 catutthajjhānanibbattā asaṇṇasattehi ekatalavāsino. Heṭṭhā pana
 paṭhamajjhānanibbattā brahmakāyikādayo dassitā. Tasmā idha na dassitā.
 Cakkhusotānamabhāvato asaṇṇasattā ca arūpino ca idha na uddiṭṭhā. Akaniṭṭhā ca
 devatāti idhāpi ukkaṭṭhaparicchedavaseneva vuttaṃ. Tasmā
 avihātappasudassāsudassiakaniṭṭhasaṅkhātā pañcapi suddhāvāsā gahitāti veditabbā.
 Susuddhasukkavatthavasanaṇṭi suṭṭhu suddhāni susuddhāni sukkāni odātāni.
 Susuddhāni sukkāni vatthāni nivatthāni ceva pārutāni ca yehi te
 susuddhasukkavatthavasanaṇṭi, paridahitaparissuddhapaṇḍaravatthāti attho.
 “Susuddhasukkavasanaṇṭi”tipi pāṭho. Pañjalīkatāti katapañjalikā kamalamakulasadisam
 añjalim sirasi katvā tiṭṭhanti.

Muñcantīti okiranti. Pupphaṃ panāti kusumaṃ pana. “Pupphāni vā”tipi pāṭho,
 vacanavipariyāso daṭṭhabbo, attho panassa soyeva. Pañcavaṇṇikanti pañcavaṇṇaṃ -
 nīlapītalohitodātamañjiṭṭhakavaṇṇavasena pañcavaṇṇaṃ. Candanacuṇṇamissitanti
 candanacuṇṇena missitaṃ. Bhamenti celānīti bhamayanti vatthāni. Aho jino
 lokahitānukampakoti “aho jino lokahito aho ca lokahitānukampako aho kāruṇiko”ti
 evamādīni thutivacanāni uggirantā. Muñcanti pupphaṃ bhamayanti celānīti
 sambandho.

Idāni tehi payuttāni thutivacanāni dassetuṃ imā gāthāyo vuttā -

23. “Tuvam satthā ca ketū ca, dhajo yūpo ca pāṇinaṃ;
 Parāyano patiṭṭhā ca, dīpo ca dvipaduttamo.
24. “Dasasahassīlokadhātuyā, devatāyo mahiddhikā;
 Parivāretvā namassanti, tuṭṭhahaṭṭhā pamoditā.
25. “Devatā devakaṇṇā ca, pasannā tuṭṭhamānasā;
 Pañcavaṇṇikapupphehi, pūjayanti narāsabhaṃ.
26. “Passanti taṃ devasaṅghā, pasannā tuṭṭhamānasā;
 Pañcavaṇṇikapupphehi, pūjayanti narāsabhaṃ.
27. “Aho acchariyaṃ loke, abbhutaṃ lomahaṃsanaṃ;
 Na medisam bhūtapubbaṃ, accheraṃ lomahaṃsanaṃ.
28. “Sakasakamhi bhavane, nisīditvāna devatā;
 Hasanti tā mahāhasitaṃ, disvānaccherakaṃ nabhe.
29. “Ākāsaṭṭhā ca bhūmaṭṭhā, tiṇapanthanivāsino;
 Katañjalī namassanti, tuṭṭhahaṭṭhā pamoditā.
30. “Yepi dīghāyukā nāgā, puñṇavanto mahiddhiko;
 Pamoditā namassanti, pūjayanti naruttamaṃ.

31. “Saṅgītiyo pavattenti, ambare anilañjase;
Cammaṇṇadhaṇi vādenti, disvānaccherakaṃ nabhe.
32. “Saṅkhā ca paṇavā ceva, athopi diṇḍimā bahū;
Antalikkhasmiṃ vajjanti, disvānaccherakaṃ nabhe.
33. “Abbhuto vata no ajja, uppajji lomahaṃsano;
Dhuvamatthasiddhiṃ labhāma, khaṇo no paṭipādito.
34. “Buddhoti tesam sutvāna, pīti uppajji tāvade;
Buddho buddhoti kathayantā, tiṭṭhanti pañjalikatā.
35. “Hiṅkārā sādhuḅhārā ca, ukkuṭṭhi sampahaṃsanaṃ;
Pajā ca vividhā gagane, vattanti pañjalikatā.
36. “Gāyanti seḷenti ca vādayanti ca, bhujāni pothenti ca naccayanti ca;
Muñcanti pupphaṃ pana pañcavaṇṇikaṃ, mandāraṃ
candanacuṇṇamissitaṃ.
37. “Yathā tuyhaṃ mahāvīra, pādesu cakkalakkhaṇaṃ;
Dhajaṇṇavajirapaṭākā, vaḍḍhamānaṅkusācita”nti.

23-37. Tattha idhalokaparalokahitattamaṃ sāsati satthā. Ketūti ketuno apacitikatābbaṭṭhena ketu viyāti ketu. Dhajoti indadhajo samussayaṭṭhena dassanīyaṭṭhena ca tuvaṃ dhajo viyāti dhajoti. Atha vā yathā hi loke yassa kassaci dhajam disvāva - “ayaṃ dhajo itthannāmassā”ti dhajavā dhajīti paññāyati, evameva bhagavā paññānibbānādhigamāya bhagavantaṃ disvāva nibbānādhigamo paññāyati. Tena vuttaṃ - “dhajo yūpo cā”ti. Kūṭadantasutte vuttānaṃ dānādiāsavakkhayaññāpariyosānānaṃ sabbayāgānaṃ yajanaṭṭhāya samussito yūpo tuvanti attho. Parāyanoti paṭisaraṇaṃ. Paṭiṭṭhāti yathā mahāpathavī sabbapāṇīnaṃ ādhārabhāvena paṭiṭṭhā nissayabhūtā, evaṃ tuvampi paṭiṭṭhābhūtā. Dīpo cāti padīpo. Yathā caturaṅge tamasi vattamānānaṃ sattānaṃ āropito padīpo rūpasandassano hoti. Evaṃ avijjandhakāre vattamānānaṃ sattānaṃ paramatthasandassano padīpo tuvanti attho. Atha vā mahāsamudde bhinnānāvānaṃ sattānaṃ samuddadīpo yathā paṭiṭṭhā hoti, evaṃ tuvampi saṃsārasāgare alabbhaneyyapaṭiṭṭhe osīdantānaṃ pāṇīnaṃ dīpo viyāti dīpoti attho.

Dvipaduttamoti dvipadānaṃ uttamo dvipaduttamo, ettha pana niddhāraṇalakkhaṇassa abhāvato chaṭṭhīsamāsassa paṭisedho natthi, niddhāraṇalakkhaṇāya chaṭṭhiyā samāso paṭisiddho. Sammāsambuddho pana apadānaṃ dvipadānaṃ catuppadānaṃ bahuppadānaṃ rūpīnaṃ arūpīnaṃ saññīnaṃ asaññīnaṃ nevasaññīnāsaññīnaṃ uttamova. Kasmā panidha “dvipaduttamo”ti vuttoti ce? Seṭṭhataravasena. Imasmiñhi loke seṭṭho nāma uppajjamāno apadacatuppadabahuppadesupi nuppajjati. Ayaṃ dvipadesuyeva uppajjati. Kataradvipadesūti? Manusseṣu ceva deveṣu ca. Manusseṣu uppajjamāno tisahassimahāsahassilokadhātu vase kattuṃ samattho buddho hutvā nibbattati. Devesu uppajjamāno dasasahassilokadhātu vasavattī mahābrahmā hutvā nibbattati. So tassa kappiyakārako vā ārāmiko vā sampajjati. Iti tatopi seṭṭhataravasena “dvipaduttamo”ti vutto.

Dasasahassilokadhātuyāti dasasahassisaṅkhātāya lokadhātuyā. Mahiddhikāti mahatīyā iddhiyā yuttā, mahānubhāvāti attho. Parivāretvāti bhagavantam samantato parikkhipivā. Pasannāti saṅjātasaddhā. Narāsabhanti narapuṅgavam. Aho acchariyanti ettha andhassa pabbatārohanam viya niccam na hotīti acchariyam, accharāyogganti vā acchariyam, “aho, idam vimhaya”nti accharam paharitam yuttanti attho. Abbhutanti abhūtapubbam abhūtanti abbhutam. Ubhayampetam vimhayāvahassādhivacanam. Lomaḥsaṃsananti lomānam uddhaggabhāvakaraṇam. Na medisam bhūtapubbanti na mayā īdisam bhūtapubbam, abbhutam diṭṭhanti attho. Diṭṭhanti vacanam āharitvā gahetabbam. Accheranti acchariyam.

Sakasakamhi bhavaneti attano attano bhavane. Nisīditvānāti upavissa. Devatāti idam pana vacanam devānampi devadhītānampi sādharmaṇavacananti veditabbam. Hasantitāti tā devatā mahāhasitam hasanti, pītivasam gatahadayatāya mihitamattam akatvā aṭṭhāsam hasantīti attho. Nabheti ākāse.

Ākāsaṭṭhāti ākāse vimānādīsu ṭhitā, eseva nayo bhūmaṭṭhesupī. Tiṇapanthanivāsīnoti tiṇaggesu ceva panthesu ca nivāsīno. Puñṇavantoti mahāpuñṇā. Mahiddhikāti mahānubhāvā. Saṅgītiyo pavattenti devanātakasaṅgītiyo pavattenti, tathāgatam pūjanatthāya payujjantīti attho. Ambareti ākāse. Anilañjaseti anilapathe, ambarassa anekatthattā “anilañjase”ti vuttam, purimasseva vevacanam. Cammanaddhānīti cammavinaddhāni. Ayameva vā paṭṭho, devadundubhiyoti attho. Vādentīti vādayanti devatā.

Saṅkhāti dhamanasaṅkhā. Paṇavāti tanumajjhaturiyavisesā. ḍiṇḍimāti tiṇavākhuddakabheriyo vuccanti. Vajjantīti vādayanti. Abbhuto vata notī acchariyo vata nu. Uppajjīti uppanno. Lomaḥsaṃsanoti lomaḥsaṃsanakaro. Dhuvanti yasmā pana abbhuto ayam satthā loka uppanno, tasmā dhuvam avassam atthasiddhiṃ labhāmāti adhippāyo. Labhāmāti labhissāma. Khaṇoti aṭṭhakhaṇavirahito navamo khaṇoti attho. Notī amhākam. Paṭipāditoti paṭiladdho.

Buddhoti tesam sutvānāti buddhoti idam vacanam sutvā tesam devānam pañcavaṇṇā pīti udapādīti attho. Tāvadeti tasmim kāle. Hiṅkārāti hiṅkārasaddā, hiṃhinti yakkhādayo pahaṭṭhakāle karonti. Sādhukārāti sādhuḥkārasaddā ca pavattanti. Ukkuṭṭhīti ukkuṭṭhisaddo ca unnādasaddo cāti attho. Pajāti devādayo adhippetā. Keci “paṭākā vividhā gagane vattanti”ti paṭhanti. Gāyantīti buddhaguṇapaṭisaṃyuttam gītam gāyanti.

Seḷentīti mukhena seḷitasaddam karonti. Vādayantīti mahatī vipaṇcīkāmakaramukhādayo vīṇā ca turīyāni ca tathāgatassa pūjanatthāya vādentī payojenti. Bhujāni pothentīti bhuje apphoṭenti. Liṅgavipariyāso daṭṭhabbo. Naccanti cāti añṇe ca naccāpentī sayaṇca naccanti.

Yathā tuyham mahāvīra, pādesu cakkalakkhaṇanti ettha yena pakārena yathā. Mahāvīriyena yogato mahāvīro. Pādesu cakkalakkhaṇanti tava ubhosu pādatalesu saḥassāram sanemikam sanābhikam sabbākāraparipūram cakkalakkhaṇam sobhatīti attho. Cakka-saddo panāyam sampattirathanāgairiyāpathadānaratanadhammakhuracakkalakkhaṇādīsu dissati. “Cattārimāni, bhikkhave, cakkāni yehi samannāgatānam devamanussāna”ntiādīsu sampattiyam dissati. “Cakkaṃva vahato pada”ntiādīsu rathanāge. “Catucakkaṃ navadvāra”ntiādīsu iriyāpathe. “Dadam bhuñja ca mā ca pamādo, cakkaṃ vattaya sabbapāṇina”nti ettha dāne. “Dibbam cakkaratanaṃ pātubhūta”nti ettha

ratanaçakke. “Mayā pavattitaṃ cakka”nti ettha pana dhammacakke. “Icchāhatassa posassa, cakkaṃ bhamati matthake”ti ettha khuracakke, paharaṇacakketi attho. “Pādatalesu cakkāni jātāni”ti ettha lakkhaṇe. Idhāpi lakkhaṇacakke daṭṭhabbo. Dhajavajirapaṭākā, vaḍḍhamānaṅkusācitantī dhajena ca vajirena ca paṭākāya ca vaḍḍhamānena ca aṅkusena ca ācitaṃ alaṅkataṃ parivāritaṃ pādesu cakkalakkhaṇanti attho. Cakkalakkhaṇe pana gahite sesalakkhaṇāni gahitāneva honti. Tathā asīti anubyañjanāni byāmapabbhā ca. Tasmā tehi dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇāsītianubyañjanabyāmapabbhāhi samalaṅkato bhagavato kāyo sabbaphāliphullo viya pāricchattako vikasitapadumaṃ viya kamalavanaṃ vividharatanavicittaṃ viya navakanakatoraṇaṃ tārāmarīcivirājitamiva gaganatalaṃ ito cito ca vidhāvamānā vipphandamānā chabbaṇṇabuddharasmiyo muñcamāno ativiya sobhati.

Idāni bhagavato rūpakāyadhammakāyasampattidassanattamaṃ -

- 38.** “Rūpe sīle samādhimhi, paññāya ca asādiso;
Vimuttiyā asamasamo, dhammacakkappavattane”ti. - ayaṃ gāthā vuttā;

Tattha rūpeti ayaṃ rūpa-saddo khandhabhavanimittapaccayasāravaṇṇasaṇṭhānādīsu dissati. Yathāha - “yaṃ kiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppanna”nti ettha rūpakkhandhe dissati. “Rūpūpapattiyaṃ maggaṃ bhāveti”ti ettha rūpabhāve. “Ajjhataṃ arūpasāññī bahiddhā rūpāni passaṭi”ti ettha kasiṇanimitte. “Sarūpā, bhikkhave, uppajjanti pāpakā akusalā dhammā no arūpā”ti ettha paccaye. “Ākāso parivārito rūpantveva saṅkhaṃ gacchati”ti ettha sarīre. “Cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇa”nti ettha vaṇṇe. “Rūpappamāṇo rūpappasanno”ti ettha saṇṭhāne. Idhāpi saṇṭhāne daṭṭhabbo. Sīleti catubbidhe sīle. Samādhimhīti tividhepi samādhimhi. Paññāyāti lokiyalokuttarāya paññāya. Asādisoti asādiso anupamo. Vimuttiyāti phalavimuttiyā. Asamasamoti asamā atītā buddhā tehi asamehi buddhehi sīlādīhi samoti asamasamo. Ettāvatā bhagavato rūpakāyasampatti dassitā.

Idāni bhagavato kāyabalādiṃ dassetuṃ -

- 39.** “Dasanāgabalaṃ kāye, tuyhaṃ pākatikaṃ balaṃ;
Iddhibalena asamo, dhammacakkappavattane”ti. - vuttaṃ;

Tattha dasanāgabalaṃ dasachaddantaṇāgabalaṃ. Duvidhañhi tathāgatassa balaṃ - kāyabalaṃ, ñāṇabalañcāti. Tattha kāyabalaṃ hatthikulānusārena veditabbaṃ. Kathaṃ?

“Kālāvakāṇca gaṇgeyyaṃ, paṇḍaraṃ tambapiṇḍalaṃ;
Gandhamaṇḍalahemaṇca, uposathachaddantime dasā”ti. -

Imāni dasa hatthikulāni veditabbāni. Kālāvakoṭi pakatihatthikulāṃ. Yaṃ dasannaṃ purisānaṃ kāyabalaṃ, taṃ ekassa kālāvakassa hatthino balaṃ. Yaṃ dasannaṃ kālāvakaṇaṃ balaṃ, taṃ ekassa gaṇgeyyassāti eteneva upāyena yāva chaddantabalaṃ netabbanti. Yaṃ dasannaṃ chaddantānaṃ balaṃ, taṃ ekassa tathāgatassa balaṃ, nārāyaṇabalaṃ vajirabalaṃ idameva vuccati. Tadeva pakatihatthigaṇaṇāya hatthikoṭisahasānaṃ balaṃ, purisagaṇaṇāya dasannaṃ purisakoṭisahasānaṃ balaṃ hoti. Idaṃ tāva tathāgatassa pakatikāyabalaṃ, ñāṇabalaṃ pana appameyyaṃ dasabalaññāṇaṃ catuvesārajaññāṇaṃ aṭṭhasu parisāsu

akampanaññaṃ catuyoniparicchedakaññaṃ pañcagatiparicchedakaññaṃ
cuddasa buddhaññaṇīti evamādikam ñāṇabalaṃ. Idha pana kāyabalaṃ adhippetam.
Kāye, tuyham pākatikam balanti tañca pana tava kāye pākatikabalanti attho. Tasmā
“dasanāgabala”nti dasachaddantanāgabalanti attho.

Idāni ñāṇabalaṃ dassento “iddhibalena asamo, dhammacakkappavattane”ti āha.
Tattha iddhibalena asamoti vikubbanādhiṭṭhānādinā iddhibalena asamo asadiso
anupamo. Dhammacakkappavattaneti desanāññepi asamoti attho.

Idāni “yo evamādiguṇasamannāgato satthā, so sabbalokekanāyako, tam satthāraṃ
namassathā”ti tathāgatassa paṇāmane niyogadassanattham -

40. “Evaṃ sabbaguṇūpetam, sabbaṅgasamupāgataṃ;
Mahāmuniṃ kāruṇikam, lokanātham namassathā”ti. - vuttam;

Tattha evanti vuttappakāranidassane nipāto. Sabbaguṇūpetanti ettha sabboti ayaṃ
niravasesavācī. Guṇoti ayaṃ guṇa-saddo anekesu atthesu dissati. Tathā hesa -
“anujānāmi, bhikkhave, ahatānaṃ vatthānaṃ diguṇaṃ saṅghāṭi”nti ettha paṭalatthe
dissati. “Accenti kālā tarayanti rattiyo, vayoguṇā anupubbam jahantī”ti ettha
rāsatthe. “Sataguṇā dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā”ti ettha ānisaṃsatthe. “Antaṃ
antaguṇam” “kayirā mālāguṇe bahū”ti ettha bandhanatthe. “Aṭṭhaguṇasamupetaṃ,
abhiññābalaṃ māhārī”nti ettha sampattiatthe. Idhāpi sampattiatthe daṭṭhabbo. Tasmā
sabbehi lokiyalokuttarehi guṇehi sabbasampattīhi upetaṃ samannāgatanti attho.
Sabbaṅgasamupāgatanti sabbehi buddhaguṇehi guṇaṅgehi vā samupāgataṃ
samannāgataṃ. Mahāmuniṃ aṇṇehi paccekabuddhādīhi munīhi adhikabhāvato
mahanto munīti vuccati mahāmuni. Kāruṇikanti karuṇāguṇayogato kāruṇikam.
Lokanāthanti sabbalokekanātham, sabbalokehi “ayaṃ no dukkhopatāpassa āhantā
sametā”ti evamāsīṣiyatīti attho.

Idāni dasabalassa sabbanipaccākārassa arahabhāvadassanattham -

41. “Abhivādanaṃ thomanañca, vandanañca paṣaṃsanaṃ;
Namassanañca pūjañca, sabbaṃ arahasī tuvaṃ.

42. “Ye keci loke vandaneyyā, vandanaṃ arahanti ye;
Sabbasetṭho mahāvīra, sadiso te na vijjatī”ti. - vuttam;

41-42. Tattha abhivādananti aṇṇehi attano abhivādanakārāpanaṃ. Thomananti
parammukhato thuti. Vandananti paṇāmanaṃ. Paṣaṃsananti sammukhato
paṣaṃsanaṃ. Namassananti añjalikaraṇaṃ, manasā namassanaṃ vā. Pūjananti
mālāgandhavilepanādīhi pūjanañca. Sabbanti sabbampi tam vuttappakāraṃ
sakkāravisesaṃ tuvaṃ arahasī yuttoti attho. Ye keci loke vandaneyyāti ye keci loke
vanditabbā vandanīyā vandanaṃ arahanti. Yeti ye pana loke vandanaṃ arahanti.
Idaṃ pana purimapadasseva vevacanaṃ. Sabbasetṭhoti sabbesaṃ tesam setṭho
uttamo, tvaṃ mahāvīra sadiso te loke koci na vijjatīti attho.

Atha bhagavati yamakapāṭihāriyaṃ dassetvā ratanacaṅkamaṃ māpetvā tatra
caṅkamamāne āyasmā sārīputto rājagahe viharati gijjhakūṭe pabbate pañcahi
parivārabhikkhusatehi. Atha thero bhagavantaṃ olokento addasa kapilapure ākāse
ratanacaṅkame caṅkamamānaṃ. Tena vuttam -

43. “Sārīputto mahāpañño, samādhijjhānakovido;

Gijjhakūṭe ʒhitoyeva, passati lokanāyaka’’nti. - ādi;

Tattha sārīputtoti rūpasāriyā nāma brāhmaṇiyā puttoti sārīputto. Mahāpaṇṇoti mahatīyā soḷasavidhāya paṇṇāya samannāgatoti mahāpaṇṇo. Samādhijjhānakovidoti ettha samādhīti cittaṃ samaṃ ādahati ārammaṇe ʒhapetīti samādhī. So tividho hoti savitakkasavicāro avitakkavicāramatto avitakkaavicāro samādhīti. Jhānanti paṭhamajjhānaṃ dutiyajjhānaṃ tatiyajjhānaṃ catutthajjhānanti imehi paṭhamajjhānādīhi mettājhānādīnīpi saṅgahitāneva honti, jhānampi duvidhaṃ hoti lakkhaṇūpanijjhānaṃ ārammaṇūpanijjhānanti. Tattha aniccādilakkhaṇaṃ upanijjhāyatīti vipassanāñāṇaṃ ‘’lakkhaṇūpanijjhāna’’nti vuccati. Paṭhamajjhānādikaṃ pana ārammaṇūpanijjhānato paccanīkajjhāpanato vā jhānanti vuccati. Samādhīsu ca jhānesu ca kovidoti samādhijjhānakovidō, samādhijjhānakusaloti attho. Gijjhakūṭeti evaṃnāmake pabbate ʒhitoyeva passatīti passi.

44. Suphullaṃ sālārājaṃ vāti samavaṭṭakkhandhaṃ samuggatavipulakomalaphalapallavaṅkurasamalaṅkatasākhaṃ sabbaphāliphullaṃ sālārājaṃ viya sīlamūlaṃ samādhikkhandhaṃ paṇṇāsākhaṃ abhiññāpupphaṃ vimutti phalaṃ dasabalasālārājaṃ olokesīti evaṃ olokapadena sambandho. Candaṃva gagane yathāti abbhāhimadhūmarajorāhupasaggavinimuttaṃ tārāṇaparivutaṃ saradasamaye paripuṇṇaṃ viya rajanikaraṃ sabbakilesatimiravidhamanakaraṃ veneyyajanakumudavanavikasanakaraṃ munivararajanikaraṃ oloketīti attho. Yathāti nipātamattaṃ. Majjhanhikeva sūriyanti majjhanhikasamaye siriyā paṭutarakiraṇamālīnaṃ aṃsumālīnamiva virocamānaṃ. Narāsabhanti naravasabhaṃ.

45. Jalantanti daddaḷhamānaṃ, saradasamayaṃ paripuṇṇacandasassirikacāruvadanāsobhaṃ lakkhaṇānubyañjanasamalaṅkatavarasarīraṃ paramāya buddhasiriyā virocamānanti attho. Dīparukkaṃ vāti āropitadīpaṃ dīparukkhamiva. Taruṇasūriyaṃva uggatanti abhinavoditādiccamiva, sommahāvena jalantanti attho. Sūriyassa taruṇabhāvo pana udayaṃ paṭicca vuccati. Na hi candassa viya hānivuddhiyo atthi. Byāmapabbhānurañjīti byāmapabbhāya anurañjitaṃ. Dhīraṃ passati lokanāyakanti sabbalokekadhīraṃ passati nāyakanti attho.

Athāyasmā dhammasenāpati atisītalasaliladharanikaraparicumbitakūṭe nānāvidhasurabhitarukusumavāsītakūṭe paramaruciracittakūṭe gijjhakūṭe pabbate ʒhatvāva dasahi cakkavāḷasahashehi āgatehi devabrahmagāṇehi parivutaṃ bhagavantaṃ anuttarāya buddhasiriyā anopamāya buddhalīlāya sabbaratanamaye caṅkame caṅkamamānaṃ disvā - ‘’handāhaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamitvā buddhaguṇaparidīpanaṃ buddhavaṃsadesanaṃ yāceyya’’nti cintetvā attanā saddhiṃ vasamānāni pañca bhikkhusatāni sannipātesi. Tena vuttaṃ -

46. ‘’Pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ, katakiccāna tādīnaṃ; Khīṇāsavānaṃ vimalānaṃ, khaṇena sannipātayī’’ti.

Tattha pañcannaṃ bhikkhusatānanti pañca bhikkhusatāni, upayogatthe sāmivacanaṃ daṭṭhabbaṃ. Katakiccānanti catūsu saccesu catūhi maggehi pariññāpahānasacchikiriyabhāvanāvasena pariniṭṭhitasoḷasakiccānanti attho.

Khīṇāsavānanti parikkhīṇacaturāsavānaṃ. Vimalānanti vigatamalānaṃ, khīṇāsavattā vā vimalānaṃ paramaparisuddhacittasantānānanti attho. Khaṇenāti khaṇeyeva. Sannipātayīti sannipātesi.

Idāni tesam bhikkhūnaṃ sannipāte gamane ca kāraṇaṃ dassanatthaṃ -

47. “Lokappasādanaṃ nāma, pāṭihīraṃ nidassayi;
Amhepi tattha gantvāna, vandissāma mayaṃ jinaṃ.

48. “Etha sabbe gamissāma, tucchissāma mayaṃ jinaṃ;
Kaṅkhaṃ vinodayissāma, passitvā lokanāyaka”nti. - imā gāthāyo vuttā;

47-48. Tattha lokappasādanaṃ nāmāti lokassa pasādakaraṇato lokappasādanaṃ pāṭihīraṃ vuccati. “Ullokappasādanaṃ nāmātipi pāṭho, tassa lokavivaraṇapāṭihāriyanti attho. Taṃ pana uddhaṃ akaniṭṭhabhavanato heṭṭhā yāva avīci etthantare ekālokaṃ katvā etthantare sabbesampi sattānaṃ aññaṃaññaṃ dassanakaraṇādhiṭṭhānanti vuccati. Nidassayīti dassesi. Amhepīti mayampi. Tatthāti yattha bhagavā, tattha gantvānāti attho. Vandissāmāti mayaṃ bhagavato pāde sirasā vandissāma. Ettha pana amhepi, mayanti imesaṃ dvinnaṃ saddānaṃ purimassa gamanakiriyāya sambandho daṭṭhabbo, pacchimassa vandanakiriyāya. Itarathā hi punaruttidosato na muccati.

Ethāti āgacchatha. Kaṅkhaṃ vinodayissāmāti etthāha - khīṇāsavānaṃ pana kaṅkhā nāma kācīpi natthi, kasmā thero evamāhāti? Saccamevetam, paṭhamamaggeneva samucchedaṃ gatā. Yathāha -

“Katame dhammā dassanena pahātabbāti? Cattāro diṭṭhigatasampayuttacittuppādā vicikicchāsahagato cittuppādo apāyagamaniyo lobho doso moho māno tadekaṭṭhā ca kilesā”ti.

Na panesā vicikicchāsāṅkhātā kaṅkhāti, kintu paññattiajānanaṃ nāma. Thero pana bhagavantaṃ buddhavaṃsaṃ pucchitukāmo, so pana buddhānaṃyeva visayo, na paccekabuddhabuddhasāvakānaṃ, tasmā thero avisayattā evamāhāti veditabbaṃ. Vinodayissāmāti vinodessāma.

Atha kho te bhikkhū therassa vacanaṃ sutvā attano attano pattacīvaramādāya suvammitā viya mahānāgā pabhinnaṅkilesā chinnabandhanā appicchā santuṭṭhā pavivittā asaṃsaṭṭhā sīlasamādhīpaññāvimuttivimuttiñāṇadassanasampannā taramānā sannipattisū. Tena vuttaṃ -

49. “Sādhūti te paṭissutvā, nipakā saṃvutindriyā;
Pattacīvaramādāya, taramānā upāgamu”nti.

Tattha sādhūti ayaṃ sādhu-saddo āyācanasampaṭicchanasampahaṃsanasundarādīsu dissati. Tathā hesa - “sādhu me, bhante bhagavā, saṃkhittena dhammaṃ desetū”tiādīsu āyācane dissati. “Sādhu, bhanteti kho so bhikkhu bhagavato bhāsitaṃ abhinanditvā anumoditvā”tiādīsu sampaṭicchane. “Sādhu sādhu, sārīputtā”tiādīsu sampahaṃsane.

“Sādhu dhammaruci rājā, sādhu paññānavā naro;
Sādhu mittānamaddubbho, pāpassākaraṇaṃ sukha”nti. -

Ādīsu sundare. Idha sampatīcchane. Tasmā sādhu suṭṭhūti therassa vacanaṃ sampatīcchitvāti attho. Nipakāti paṇḍitā paññavantā. Saṃvutindriyāti indriyesu guttadvārā, indriyasamvarasamannāgatāti attho. Taramānāti turitā. Upāgamunti theram upasaṅkamimsu.

50-51. Idāni dhammasenāpatissa pavattiṃ dassentehi saṅgītikārahehi “khīṇāsavehi vimalehi”tiādigāthāyo vuttā tattha dantehīti kāyena ca cittena ca dantehi. Uttame dameti arahatte, nimittatthe bhummaṃ daṭṭhabbaṃ. Tehi bhikkhūhīti pañcahi bhikkhusatehi. Mahāgaṇīti sīlādīhi ca saṅkhyāvasena ca mahanto gaṇo assa atthīti mahāgaṇī, nānāpadavasena vā sīlādīhi guṇehi mahanto gaṇoti mahāgaṇo, mahāgaṇo assa atthīti mahāgaṇī. Laṅanto devova gaganeti iddhivilāsenā vilāsento devo viya gaganatale bhagavantaṃ upasaṅkamīti attho.

52. Idāni “te itthambhūtā upasaṅkamimsū”ti upasaṅkamavidhānadassanattaṃ “ukkāsitañca khipita”ntiādi āradhamaṃ. Tattha ukkāsitañcāti ukkāsitasaddaṇṇa. Khipitanti khipitasaddaṇṇa. Ajjuhekkhiyāti upekkhitvā, taṃ ubhayaṃ akatvāti adhippāyo. Subbatāti suvimaladhutagaṇā. Sappatissāti sahapatissayā, nīcavuttinoti attho.

53. Sayambhūti sayameva aññāpadesaṃ vinā pāramiyo pūretvā adhigatabuddhabhāvanti attho. Accuggatanti abhinavoditaṃ. Candaṃ vāti candaṃ viya, nabhe jalantaṃ bhagavantaṃ gagane candaṃ viya passantīti evaṃ padasambandho daṭṭhabbo. Idhāpi yathā-saddo nipātamattova.

54. Vijjumaṃ vāti vijjughanaṃ viya. Yadi ciraṭṭhitikā acirappabhā assa tādisanti attho. Gagane yathāti ākāse yathā, idhāpi yathā-saddo nipātamattova. Ito parampi īdisesu ṭhānesu yathā-saddo nipātamattoti daṭṭhabbo.

55. Rahadamiva vipasannanti atigambhīravitthataṃ mahārahadaṃ viya anāvilamaṃ vipasannaṃ salilaṃ. Suphullaṃ padumaṃ yathāti suvikasitapadumavanaṃ rahadamivāti attho daṭṭhabbo. “Suphullaṃ kamalaṃ yathā”tipi pāṭho, tassa kamaṇīyabhāvena suphullaṃ kamalavanamivāti attho.

56. Atha te bhikkhū dhammasenāpatippamukhā añjaliṃ sirasi katvā dasabalassa cakkālaṅkatatalesu pādesu nipatimsūti attho. Tena vuttaṃ - “añjaliṃ paggaheṭvāna, tuṭṭhahaṭṭhā pamoditā”tiādi. Tattha nipatantīti nipatimsu, vandimsūti attho. Cakkalakkhaṇeti cakkamaṃ lakkhaṇaṃ yasmiṃ pāde so pādo cakkalakkhaṇo, tasmīṃ cakkalakkhaṇe. Jātivasena “pāde”ti vuttaṃ, satthuno cakkālaṅkatatalesu pādesu nipatimsūti attho.

57. Idāni tesamaṃ kesañci therānaṃ nāmaṃ dassentehi “sāriputto mahāpañño, koraṇḍasamasādiso”tiādi gāthāyo vuttā. Tattha koraṇḍasamasādisoti koraṇḍakusumasadisavaṇṇo, yadi evaṃ “koraṇḍasamo”ti vā, “koraṇḍasadiso”ti vā vattabbaṃ, kiṃ dvikkhattumaṃ “samasādiso”ti vuttanti ce? Nāyaṃ doso, tādiso koraṇḍasamattā koraṇḍasadisabhāveneva koraṇḍasamasādiso. Na paṇādhikavacanavasena adhippāyo. Samādhijjhānakusaloti ettha ayaṃ kusala-saddo tāva arogyānavajjache kasukhavipākādīsu dissati. Ayañhi “kacci nu bhoto kusalaṃ, kacci bhoto anāmaya”ntiādīsu ārogye dissati. “Katamo pana, bhante, kāyasamācāro kusalo? Yo kho, mahārāja, kāyasamācāro anavajjo”ti evamādīsu

anavajje. “Kusalo tvam rathassa aṅgapaccaṅgāna”ntiādīsu cheke. “Kusalassa kammassa katattā upacitattā”tiādīsu sukhavipāke. Idha pana cheke daṭṭhabbo. Vandateti vandittha.

58. Gajjitāti gajjantīti gajjitā. Kālameggho vāti nīlasaliladharo viya gajjitā iddhivisayeti adhippāyo. Nīluppalasamasādisoti nīlakuvalayasadisavaṇṇo. Heṭṭhā vuttanayenevetthāpi attho veditabbo. Moggallānoti evaṃ gottavasena laddhanāmo kolito.

59. Mahākassapopi cāti uruvelakassapanadīkassapagayākassapakumārakassape khuddānukhuddake there upādāya ayaṃ mahā, tasmā “mahākassapo”ti vutto. Pi cāti sambhāvanasampiṇḍanattho. Uttattakanakasannibhoti santattasuvaṇṇasadisachavivaṇṇo. Dhutaguṇeti ettha kilesadhunanato dhammo dhuto nāma, dhutaguṇo nāma dhutadhammo. Katamo pana dhutadhammo nāma? Appicchatā, santuṭṭhitā, sallekhatā, pavivekatā, idamaṭṭhikatāti ime dhutaṅgacetanāya parivārabhūtā pañca dhammā “appicchameva nissāyā”tiādivacanato dhutadhammā nāma. Atha vā kilese dhunanato ñāṇaṃ dhutaṃ nāma, tasmīṃ dhutaguṇe. Agganikkhittoti aggo seṭṭho koṭibhūtoti ṭhapito. “Etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ dhutavādānaṃ yadidaṃ mahākassapo”ti ṭhānantare ṭhapitoti attho. Ayaṃ pana agga-saddo ādikoṭikoṭṭhāsaseṭṭhādīsu dissati. Tathā hesa - “ajjatagge, samma dovārika, āvarāmi dāraṃ nigaṇṭhānaṃ nigaṇṭhīna”ntiādīsu ādimhi dissati. “Teneva aṅgulaggena taṃ aṅgulaggaṃ parāmaseyya”, “ucchaggaṃ veḷagga”ntiādīsu koṭiyaṃ. “Ambilaggaṃ vā madhuraggaṃ vā” “anujānāmi, bhikkhave, viharaggena vā parivenaggena vā bhājetu”ntiādīsu koṭṭhāse. “Yāvatā, bhikkhave, sattā apadā vā dvipadā vā...pe... tathāgato tesaṃ aggamakkhāyati”tiādīsu seṭṭhe. Svāyamidha seṭṭhe daṭṭhabbo. Koṭiyampi vattati. Thero attano ṭhāne seṭṭho ceva koṭibhūto ca. Tena vuttaṃ - “agganikkhitto”ti, aggo seṭṭho koṭibhūtoti attho. Thomitoti pasamsito devamanussādīhi. Satthu vaṇṇitoti satthārā vaṇṇito thuto, “kassapo, bhikkhave, candūpamo kulāni upasaṅkamati apakasseva kāyaṃ apakassa cittaṃ niccānavako kulesu appagabbho”ti evamādīhi anekehi suttanayehi vaṇṇito pasattho, sopi bhagavantaṃ vandatīti attho.

60. Dibbacakkhūnanti dibbaṃ cakkhu yesaṃ atthi te dibbacakkhū, tesaṃ dibbacakkhūnaṃ bhikkhūnaṃ aggo seṭṭhoti attho. Yathāha - “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ dibbacakkhukānaṃ yadidaṃ anuruddho”ti. Anuruddhatthero bhagavato cūlapituno amitodanassa nāma sakkassa putto mahānāmassa kaniṭṭhabhātā mahāpuñño paramasukhumālo, so attasattamo nikkhamitvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajito, tassa pabbajjānukkamo saṅghabhedakakkhandhake āgatova. Avidūre vāti bhagavato santikeyeva.

61. Āpattianāpattiyāti āpattiyañca anāpattiyañca kovido. Satekicchāyāti sappāṭikammāyapi appaṭikammāyapi cāti attho. Tattha sappāṭikammā sā chabbidhā hoti, appaṭikammā sā pārājikāpatti. “Āpattianāpattiyā, satekicchāya kovido”tipi pāṭho, soyeva attho. Vinayeti vinayapiṭake. Agganikkhittoti “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ vinayadharānaṃ yadidaṃ, upālī”ti etadaggaṭṭhāne ṭhapitoti attho. Upālīti upālītthero. Satthu vaṇṇitoti satthārā vaṇṇito pasattho. Thero kira tathāgatasseva santike vinayapiṭakaṃ uggaṇhitvā bhārukacchakavatthum, ajjukavatthum, kumārakassapavatthuntī imāni tīṇi vatthūni sabbaññutaññāṇena saddhiṃ saṃsanditvā kathesi. Tasmā thero vinayadharānaṃ aggoti evamādinā

nayena satthārā vaṇṇitoti vutto.

62. Sukhumanipuṇatthapaṭividdhoti paṭividdhasukhumanipuṇattho, paṭividdhaduddasanipuṇatthoti attho. Kathikānaṃ pavaroti dhammakathikānaṃ seṭṭho. “Etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ dhammakathikānaṃ yadidaṃ puṇṇo mantāṇiputto”ti etadaggaṃ pāḷiyaṃ āropito. Tena vuttaṃ “kathikānaṃ pavaro”ti. Gaṇīti sasaṅgho. Therassa kira santike pabbajitā kulaputtā pañcasatā ahesuṃ. Sabbepi te dasabalassa jātabhūmikā jātaraṭṭhavāsino sabbeva khīṇāsavā sabbeva dasakathāvatthulābhino. Tena vuttaṃ “gaṇī”ti. Isīti esati gavesati kusale dhammeti isi. Mantāṇiyā puttoti mantāṇiyā nāma brāhmaṇiyā putto. Puṇṇoti tassa nāmaṃ. Vissutoti attano appicchatādīhi guṇehi vissuto.

Aññāsikoṇḍaññatthero pana satthari abhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakke anupubbena āgantvā rājagahaṃ upanissāya viharante kapilavatthuṃ āgantvā attano bhāgineyyaṃ puṇṇaṃ nāma māṇavaṃ pabbājetvā bhagavantaṃ vanditvā āpucchitvā nivāsathāya sayaṃ chaddantadahaṃ gato. Puṇṇo pana bhagavantaṃ dassanāya therena saddhiṃ āgantvā - “mayhaṃ pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pāpetvāva dasabalassa santikaṃ gamissāmī”ti kapilapureyeva ohīno, so yonisomanasikāraṃ karonto nacirasseva arahattaṃ patvā bhagavantaṃ upasaṅkami. Ettha pana anuruddhatthero ca upālittthero ca ime dve therā bhagavato kapilavatthupuraṃ pavisitvā ñātisamāgamadivase pabbajitā viya dassitā, taṃ pana khandhakapāḷiyā aṭṭhakathāya ca na sameti. Vīmaṃsitvā gahetabbaṃ.

Atha satthā sārīputtattherādīnaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ cittācāramaññāya attano guṇe kathetumārabhi. Tena vuttaṃ -

63. “Etesaṃ cittamaññāya, opammakusalo muni;
Kaṅkhacchedo mahāvīro, kathesi attano guṇa”nti.

Tattha opammakusaloti upamāya kusalo. Kaṅkhacchedoti sabbasattānaṃ saṃsayacchedako.

Idāni te attano guṇe kathesi, te dassetuṃ -

64. “Cattāro te asaṅkhyeyyā, koṭi yesaṃ na nāyati;
Sattakāyo ca ākāso, cakkavālā canantakā;
Buddhaññaṃ appameyyaṃ, na sakkā ete vijānitu”nti. - vuttaṃ;

Tattha cattāroti gaṇanaparicchedo. Eteti idāni vattabbe atthe nidasseti. Asaṅkhyeyyāti saṅkhyātumasakkuṇeyyattā asaṅkhyeyyā, gaṇanapathaṃ vītivattāti attho. Koṭītiādi vā anto vā mariyādā. Yesanti yesaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ. Na nāyatīti na paññāyati. Idāni te vuttappakāre cattāro asaṅkhyeyye dassetuṃ “sattakāyo”tiādi vuttaṃ. Sattakāyoti sattasamūho, sattakāyo ananto aparimāṇo appameyyo. Tathā ākāso ākāsassāpi anto natthi. Tathā cakkavālāni anantāni eva. Buddhaññaṃ sabbaññaṃ appameyyaṃ. Na sakkā ete vijānitunti yasmā panete anantā, tasmā na sakkā vijānitum.

65. Idāni satthā attano iddhivikubbane sañjātacchariyabbhutānaṃ devamanussādīnaṃ kinnāmetaṃ acchariyaṃ, itopi viṣiṭṭhataraṃ acchariyaṃ abbhutaṃ atthi, mama taṃ suṇāthāti dhammadesanaṃ vaḍḍhento -

“Kimetaṃ acchariyaṃ loke, yaṃ me iddhivikubbanam;

Aññe bahū acchariyā, abbhutā lomahaṃsanā'ti. - ādimāha;

Tattha kinti paṭikkhepavacanāṃ. Etanti idaṃ iddhivikubbanāṃ sandhāyāha. Yanti ayam yaṃ-saddo "yaṃ taṃ apucchimha akittayī no, aññaṃ taṃ pucchāma tadingha brūhi"tiādīsu upayogavacane dissati. "Aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso; yaṃ ekissā lokadhātuyā dve arahanto sammāsambuddhā'ti ettha kāraṇavacane. "Yaṃ vipassī bhagavā kappe udapādī'ti ettha bhumme. "Yaṃ kho me, bhante, devānaṃ tāvatiṃsānaṃ sammukhā sutāṃ sammukhā paṭiggahitaṃ, ārocemi taṃ bhagavato'tiādīsu paccattavacane. Idhāpi paccattavacane daṭṭhabbo. Aññe bahū mama acchariyā abbhutavisesā santīti dīpeti.

Idāni te acchariye dassento -

- 66.** "Yadāhaṃ tusite kāye, santusito nāmahaṃ tadā;
Dasasahassī samāgamma, yācanti pañjalī mama"nti. - ādimāha;

Tattha yadāti yasmiṃ kāle. Ahanti attānaṃ niddisati. Tusite kāyeti tusitasaṅkhāte devanikāye. Yadā pañāhaṃ samattiṃsapāramiyo pūretvā pañcamahāpariccāge pariccajitvā ñātattacariyalokatthacariyabuddhatthacariyānaṃ koṭiṃ patvā sattasatakamahādānāni datvā sattakkhattuṃ pathaviṃ kampetvā vessantarattabhāvato cavitvā dutiye cittavāre tusitabhavane nibbatto tadāpi santusito nāma devarājā ahosiṃ. Dasasahassī samāgammāti dasasahassacakkavālesu devatā sannipatitvāti attho. Yācanti pañjalī mamanti maṃ upasaṅkamitvā, "mārisa, tayā dasa pāramiyo pūrentena na sakkasampattiṃ na māra na brahma na cakkavattisampattiṃ patthentena pūritā, lokanittaraṇatthāya pana buddhattaṃ patthayamānena pūritā, so tava kālo, mārisa, buddhattāya samayo, mārisa, buddhattāyā'ti yācanti mamanti. Tena vuttaṃ -

- 67.** "Kālo kho te mahāvīra, uppajja mātukucchiyaṃ;
Sadevakaṃ tārayanto, bujjhassu amataṃ pada"nti.

Tattha kālo teti kālo tava, ayameva vā pāṭho. Uppajjāti paṭisandhiṃ gaṇha, "okkamā'tipi pāṭho. Sadevakanti sadevakaṃ lokanti attho. Tārayantoti ettha pāramiyo pūrentopi tārayati nāma, pāramiyo matthakaṃ pāpentopi tārayati nāma, vessantarattabhāvato cavitvā tusitapure paṭisandhiṃ gahetvā saṭṭhivassasatasahassādhikāni sattapaṇṇāsavassakoṭiyo tattha tiṭṭhantopi tārayati nāma, devatāhi yācito pañcavidhaṃ mahāvilokitaṃ viloketvā mahāmāyādeviyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhantopi dasamāse gabbhavāsaṃ vasantopi tārayati nāma, ekūnatiṃsa vassāni agāramajjhe tiṭṭhantopi tārayati nāma. Rāhulabhaddassa jātadivase channasahāyo kaṇḍakaṃ āruya nikkhamantopi tīṇi rajjāni atikkamitvā anomāya nāma nadiyā tīre pabbajantopi tārayati nāma, chabbassāni padhānaṃ karontopi visākhapuṇṇamāyaṃ mahābodhimaṇḍaṃ āruya mārabalaṃ vidhamitvā paṭhamayāme pubbenivāsaṃ anussaritvā majjhimayāme dibbacakkhuṃ visodhetvā pacchimayāme dvādasaṅgaṃ paṭiccasamuppādaṃ anulomapaṭilomato sammāsītva sotāpattimaggaṃ paṭivijjhantopi tārayati nāma, sotāpattiphalakkhaṇepi, sakadāgāmimaggaṃ paṭivijjhantopi tārayati nāma, sotāpattiphalakkhaṇepi, anāgāmimaggaṃ paṭivijjhantopi tārayati nāma, anāgāmiphalakkhaṇepi, arahattamaggaṃ paṭivijjhantopi tārayati nāma, arahattaphalakkhaṇepi tārayati nāma, yadā aṭṭhārasadevatākoṭisahasseehi pañcavaggiyānaṃ amatapānaṃ adāsi, tato paṭṭhāya tārayi nāmāti vuccati. Tena vuttaṃ -

“Sadevakaṃ tārāyanto, bujjhassu amataṃ pada”nti.

Atha mahāsatto devatāhi yāciyamānopi devatānaṃ paṭiññaṃ adatvāva kālādīpadesakulajanettiāyuparicchadavasena pañcavidhaṃ mahāvilokanaṃ nāma vilokesi. Tattha “kālo nu kho, na kālo”ti paṭhamam kalam vilokesi. Tattha vassasatasahassato uddham āyukālo kālo nāma na hoti. Kasmā? Jātijarāmarañādīnaṃ apākaṭattā, buddhānañca dhammadesanā nāma tilakkhaṇamuttā nāma natthi, tesam aniccaṃ dukkhamanattāti kathentānaṃ “kinnāmete kathenti”ti na saddahanti, tato abhisamayo na hoti, tasmim asati aniyyānikaṃ sāsanaṃ hoti. Tasmā so akālo. Vassasatato ūno āyukālopi kālo na hoti. Kasmā? Tadā sattā ussannakilesā honti, ussannakilesānañca dinno ovādo ovādatṭhāne na tiṭṭhati, tasmā sopi akālo. Vassasatasahassato paṭṭhāya heṭṭhā vassasatato paṭṭhāya uddham āyukālo kālo nāma. Idāni vassasatāyukā manussāti atha bodhisatto “nibbattitabbakālo”ti addasa.

Tato dīpaṃ olokento “jambudīpeyeva buddhā nibbattanti”ti dīpaṃ passi. Tato jambudīpo nāma mahā dasayojanasahassaparimāṇo, katarasmim nu kho padese buddhā nibbattanti”ti desaṃ vilokento majjhimadesaṃ passi. Tato kulam vilokento “buddhā nāma lokasammate kule nibbattanti, idāni khattiyakulam lokasammatam, tattha nibbattissāmi, suddhodano nāma me rājā pitā bhavissati”ti kulam addasa. Tato mātaraṃ vilokento “buddhamātā nāma lolā surādhuttā na hoti, akhaṇḍapañcasīlāti ayañca mahāmāyā nāma devī edisā, ayaṃ me mātā bhavissatīti kittakaṃ assā āyū”ti āvajjento dasanaṃ māsānaṃ upari sattadivasāni passi. Iti imaṃ pañcavidhavielokanaṃ viloketvā - “kālo me, mārīsa, buddhabhāvāyā”ti devatānaṃ paṭiññaṃ datvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cavitvā sakyaarājakule māyādeviyā kucchiyaṃ paṭisandhim aggahesi. Tena vuttaṃ -

68. “Tusitā kāyā cavitvāna, yadā okkami kucchiyaṃ;
Dasasahassīlokadhātu, kampittha dharaṇī tadā”ti. - ādi;

Tattha okkamīti okkamiṃ pāvisim. Kucchiyanti mātukucchimhi. Dasasahassīlokadhātu, kampitthāti sato sampajāno pana bodhisatto mātukucchim okkamanto ekūnavīsatiyā paṭisandhicittesu mettāpubbabhāgassa somanassasahagatañāṇasampayuttaasaṅkhārikakusalacittassa sadisa mahāvīpākacittena āsāhipuṇṇamāyaṃ uttarāsāhanakkhatteneva paṭisandhim aggahesi. Tadā dasasahassīlokadhātu sakalāpi kampi saṅkampi sampakampīti attho. Dharaṇīti dhāreti sabbe thāvarajaṅgāmeti dharaṇī, pathavī.

69. Sampajānova nikkhaminti ettha yadā panāhaṃ sato sampajānova mātukucchito dhammāsanato otaranto dhammakathiko viya nisseṇito otaranto puriso viya ca dve hatthe ca pāde ca pasāretvā ṭhitakova mātukucchisambhavena kenaci asucinā amakkhitova nikkhamim. Sādhukāraṃ pavattenti sādhukāraṃ pavattayanti, sādhukāraṃ denti attho. Pakampitthāti kampittha, okkamanepi mātukucchito nikkhamanepi dasasahassī pakampitthāti attho.

70. Atha bhagavā gabbhokkantiādīsu attanā samasamaṃ adisvā gabbhokkantiādīsu attano acchariyadassanattaṃ “okkanti me samo natthi”ti imaṃ gāthamāha. Tattha okkantīti gabbhokkantiyaṃ, bhummatthe paccattavacanaṃ, paṭisandhiggahaṇeti attho. Meti mayā. Samoti sadiso natthi. Jātitoti ettha jāyati etāya mātuyāti mātā “jātī”ti vuccati, tato jātito mātuyāti attho. Abhinikkhameti mātukucchito abhinikkhamane pasave satīti attho. Sambodhiyanti ettha pasatthā sundarā bodhi

sambodhi. Ayaṃ pana bodhi-saddo rukkhmagganibbānasabbaññutaññāṇādīsu dissati - “bodhirukkhmaggaṃ paṭhamābhisambuddho”ti ca, “antarā ca gāyamaṃ antarā ca bodhi”nti ca āgataṭṭhāne hi rukkho bodhīti vuccati. “Bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇa”nti āgataṭṭhāne maggo. “Patvāna bodhiṃ amataṃ asaṅkhata”nti āgataṭṭhāne nibbānaṃ. “Pappoti bodhiṃ varabhūrimedhaso”ti āgataṭṭhāne sabbaññutaññāṇaṃ. Idha pana bhagavato arahattamaggañāṇaṃ adhippetamaṃ. Apara “sabbaññutaññāṇa”ntipi vadanti, tasmaṃ sambodhiyaṃ ahaṃ seṭṭhoti attho.

Kasmā pana bhagavā sambodhiṃ paṭicca attānaṃ pasamsatīti? Sabbagaṇadāyakaṭṭhā. Bhagavato hi sambodhi sabbagaṇadāyikā sabbepi niravasese buddhagaṇe dadāti, na pana aññesaṃ. Aññesaṃ pana kassaci arahattamagga arahattaphalameva deti, kassaci tisso vijjā, kassaci cha abhiññā, kassaci catasso paṭisambhidā, kassaci sāvakaṇāpāramiñāṇaṃ, paccekabuddhānaṃ paccekabodhiñāṇameva deti. Buddhānaṃ pana sabbagaṇasampattiṃ deti. Tasmā bhagavā sabbagaṇadāyakaṭṭhā “sambodhiyaṃ ahaṃ seṭṭho”ti attānaṃ pasamsati. Api ca bhūmiṃ cāletvā sambodhiṃ pāpuṇi, tasmā “sambodhiyaṃ ahaṃ seṭṭho”ti vadati. Dhammacakkappavattaneti ettha dhammacakkaṃ pana duvidhaṃ hoti - paṭivedhaññāṇaṃ desanāññāṇaṃ. Tattha paññāpabhāvaṃ attano ariyaphalāvaṃ paṭivedhaññāṇaṃ, karuṇāpabhāvaṃ sāvakaṇānaṃ ariyaphalāvaṃ desanāññāṇaṃ. Paṭivedhaññāṇaṃ lokuttaraṃ kusalaṃ upekkhāsahagataṃ avitakkaavicāraṃ, desanāññāṇaṃ lokiyaṃ abyākataṃ, ubhayampi panetaṃ aññehi asādhāraṇaṃ. Idha pana desanāññāṇaṃ adhippetamaṃ.

71. Idāni bhagavato gabbhokkamaṇeva pathavikampanādikaṃ pavattiṃ sutvā “aho acchariyaṃ loke”ti devatāhi ayaṃ gāthā vuttā. Tattha buddhānaṃ gaṇamahantatāti aho buddhānaṃ gaṇamahantabhāvo, aho buddhānaṃ mahānubhāvoti attho dasasahassilokadhātu, chappakāraṃ pakampathāti dasasu cakkavālasahassesu mahāpathavī chappakāraṃ pakampittha calittha. Kathaṃ? Puratthimato unnamati pacchimato onamati, pacchimato unnamati puratthimato onamati, uttarato unnamati dakkhiṇato onamati, dakkhiṇato unnamati uttarato onamati, majjhimato unnamati pariyaṇato onamati, pariyaṇato unnamati majjhimato onamatīti evaṃ chappakāraṃ anilabalacalitajalatarāṅgabhaṅgasāṅghaṭṭitā viya nāvā catunahutādhikadviyojanasatasahassabahalā pathavisandhāraṇakajalapariyaṇatā acetanāpi samānā sacetanā viya ayaṃ mahāpathavī pītiyā naccantī viya akampitthāti attho. Obhāso ca mahā āsīti atikkammeva devānaṃ devānubhāvaṃ ulāro obhāso ahoṣīti attho. Accheraṃ lomahaṃsananti accherañca lomahaṃsanañca ahoṣīti attho.

72. Idāni pathavikampanālokapātubhāvādīsu acchariyesu vattamānesu bhagavato pavattidassanattamaṃ “bhagavā tamhi samaye”tiādigāthāyo vuttā. Tattha lokajetṭhoti lokaseṭṭho. Sadevakanti sadevakassa lokassa, sāmiatthe upayogavacanaṃ daṭṭhabbaṃ. Dassayantoti pāṭihāriyaṃ dassento.

73. Caṅkamantovāti dasalokadhātusahassāni ajjhottharivā ṭhite tasmaṃ ratanamaye caṅkame caṅkamamānova kathesi. Lokanāyakoti atha satthā manosilātale sīhanādaṃ nadanto sīho viya gajjanto pāvussakamegho viya ca ākāsaṅgaṃ otārento viya ca aṭṭhaṅgasamannāgatenā savanīyena kamanīyena brahmassaarena nānāyavicittamaṃ catusaccapaṭisaṃyuttaṃ tilakkaṇāhataṃ madhuradhammakathaṃ kathesi attho.

Antarā na nivatteti, catuhatthe caṅkame yathāti ettha satthārā pana nimmitassa tassa caṅkamassa ekā koṭi pācīnacakkavālamukhavatṭiyaṃ ekā pacchimacakkavālamukhavatṭiyaṃ evaṃ tṭhe tasmiṃ ratanacaṅkame caṅkamamāno satthā ubho koṭiyo patvāva nivattati, antarā ubho koṭiyo apatvā na nivattati. Yathā catuhatthappamāṇe caṅkame caṅkamamāno ubho koṭiyo sīghameva patvā nivattati, evaṃ antarā na nivattatīti attho. Kiṃ pana bhagavā dasasahassayojanappamāṇāyāmaṃ caṅkamaṃ rassamakāsi, tāvamahantaṃ vā attabhāvaṃ nimminīti? Na panevamakāsi. Acinteyyo buddhānaṃ buddhānubhāvo. Akaniṭṭhabhavanato paṭṭhāya yāva avīci, tāva ekaṅgaṇā ahosi. Tiriyato ca dasacakkavālasahassāni ekaṅgaṇāni ahesuṃ. Devā manusse passanti, manussāpi deve passanti. Yathā sabbe devamanussā pakatiyā caṅkamamānaṃ passanti, evaṃ bhagavantaṃ caṅkamamānaṃ passiṃsūti. Bhagavā pana caṅkamantova dhammaṃ deseti antarāsamāpattiṃca samāpajjati.

Atha āyasmā sārīputto

aparimitasamayasaṃupacitakusalabalajanitadvattiṃsavaralakkhaṇopasobhitaṃ asītānubyañjanavirājitaṃ varasarīraṃ saradasamaye paripuṇṇaṃ viya rajanikaraṃ sabbaphāliphullaṃ viya ca yojanasatubbedhaṃ pāricchattaṃ aṭṭhārasaratanubbedhaṃ byāmapabbhāparikkhepasassirikaṃ varakanakagirimiva jaṅgamaṃ anopamāya buddhalīlāya anopamena buddhasirivilāsenā caṅkamantaṃ dasasahassidevagaṇaparivutaṃ bhagavantaṃ addasa. Disvāna ayaṃ pana sakalāpi dasasahassī lokadhātu sannipatitā, mahatiyā panettha dhammadesanāya bhavitabbaṃ, buddhavaṃsadesanā pana bahūpakārā bhagavati pasādāvahā, yaṃnūnāhaṃ dasabalassa abhinīhārato paṭṭhāya buddhavaṃsaṃ paripuccheyya”nti cintetvā ekaṃsaṃ cīvamaṃ katvā bhagavantaṃ upasaṅkamtvaṃ dasanakhasamujjalaṃ jalajāmalāvīkālā-kamala-makulasadisāṃ añjaliṃ sirasi katvā bhagavantaṃ “kīdiso te mahāvīra”tiādikaṃ paripucchi. Tena vuttaṃ -

74. “Sārīputto mahāpañño, samādhijjhānakovido;
Paññāya pāramippatto, pucchati lokanāyakaṃ.

75. “Kīdiso te mahāvīra, abhinīhāro naruttama;
Kamhi kāle tayā dhīra, patthitā bodhimuttamā”ti. -

74-75. Ādi. Kā nāmāyaṃ anusandhīti? Pucchānusandhi nāma. Tisso hi anusandhiyo - pucchānusandhi ajjhāsayānusandhi yathānusandhīti. Tattha “evaṃ vutte aññataro bhikkhu bhagavantaṃ etadavoca - “kiṃ nu kho, bhante, orimaṃ tīraṃ kiṃ pārimaṃ tīra”nti evaṃ pucchantaṃ bhagavatā vissajjitasuttavasena pucchānusandhi veditabbā.

“Atha kho aññatarassa bhikkhuno evaṃ cetaso parivitaṃ udayādi ‘iti kira, bho, rūpaṃ anattā, vedanā anattā, saññā anattā, saṅkhārā anattā, viññāṇaṃ anattā, anattakatāni kammāni kamattānaṃ phusissantīti. Atha kho bhagavā tassa bhikkhuno cetasā cetoparivitaṃ kammaññāya bhikkhū āmantesi - tṭhānaṃ kho panetaṃ, bhikkhave, vijjati, yaṃ idhekacco moghapuriso avidvā avijjāgato taṇhādhipeyyena cetasā satthusāsaṇaṃ atidhāvitabbaṃ maññeyya ‘iti kira, bho, rūpaṃ anattā, vedanā anattā, saññā anattā, saṅkhārā anattā, viññāṇaṃ anattā, anattakatāni kammāni

kamattānaṃ phusissantī'ti...pe... taṃ kiṃ maññaṭṭha, bhikkhave, rūpaṃ niccaṃ vā aniccaṃ vā'ti evaṃ paresaṃ ajjhāsayāṃ veditvā bhagavatā vuttavasena ajjhāsayānusandhi veditabbā.

Yena pana dhammena ādimhi desanā utṭhitā, tassa dhammassa anurūpadhammavasena vā paṭikkhepavasena vā yesu suttesu uparidesanā āgacchati, tesāṃ vasena yathānusandhi veditabbā. Tena vuttaṃ "pucchānusandhī'ti.

Tattha paññāya pāramippattoti sāvaka-pāramiññaṃ matthakaṃ patto. Pucchatīti apucchi. Tattha pucchā nāma aditṭhajotaṇāpucchā, ditṭhasaṃsandanāpucchā, vimaticchedanāpucchā, anumatipucchā, kathetukamyatāpucchāti pañcavidhā hoti. Tatthāyaṃ therassa katamā pucchāti ce? Yasmā panāyaṃ buddhavaṃso kappasatasahassādhikaasaṅkhyeyyopacitapuññasambhārānaṃ paccekabuddhānaṃ kappasatasahassādhikaasaṅkhyeyyopacitapuññasambhārānaṃ dvinnāṃ aggasāvakaṇaṃ kappasatasahassopacitapuññasambhārānaṃ sesamahāsāvakaṇaṃ vā avisayo, sabbaññubuddhānaṃ ye va visayo, tasmā therassa aditṭhajotaṇā pucchāti veditabbā.

Kīdisoti pucchānakāro, kiṃpakāroti attho. Teti tava. Abhinīhāroti abhinīhāro nāma buddhabhāvatthaṃ mānaṃ bandhitvā "buddhabyākaraṇaṃ aladdhā na utṭhahissāmī'ti vīriyamadhiṭṭhāya nipajjanaṃ. Tena vuttaṃ -

"Kīdiso te mahāvīra, abhinīhāro naruttamā'ti.

Kamhi kāleti tasmiṃ kāle. Patthitāti icchitā abhikaṅkhitā, "buddho bodheyyaṃ mutto moceyya"ntiādinā nayena buddhabhāvāya paṇidhānaṃ kadā katanti apucchi. Bodhīti sammāsambodhi, arahattamaggaññaṃ ca sabbaññutaññaṃ cetāṃ adhivacanaṃ. Uttamāti sāvaka-bodhipaccekabodhihi seṭṭhattā uttamāti vuttā. Ubhinnamantarā ma-kāro padasandhikaro.

Idāni buddhabhāvakāraṃ dhamme pucchanto -

76. "Dānaṃ sīlaṃ nekkhammaṃ, paññāvīriyaṃ kīdisaṃ;
Khantisaccamadhiṭṭhānaṃ, mettupekkhā ca kīdisā.

77. "Dasa pāramī tayā dhīra, kīdisī lokanāyaka;
Kathaṃ upapāramī puṇṇā, paramatthapāramī katha"nti. - āha;

76-77. Tattha dānapāramiyaṃ tāva bāhirabhaṇḍapariccāgo pāramī nāma, aṅgapariccāgo upapāramī nāma, jīvitapariccāgo paramatthapāramī nāmāti. Esa nayo sesapāramīsūpi. Evaṃ dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyoti samattimsa pāramiyo honti. Tattha bodhisattassa dānapāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa sasapaṇḍitajātake -

"Bhikkhāya upagataṃ disvā, sakattānaṃ pariccajīm;
Dānena me samo natthi, esā me dānapāramī'ti. -

Evaṃ paraṃ jīvitapariccāgaṃ karontassa dānapāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Tathā sīlapāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekanteneva panassa saṅkhapālajātake -

"Sūlehi vinivijjhante, koṭṭayante pi sattibhi;

Bhojaputte na kuppāmi, esā me sīlapāramī''ti. -

Evaṃ attapariccāgaṃ karontassa sīlapāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Tathā mahārajjam pahāya nekkhammapāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa cūlasutasomajātake -

“Mahārajjam hatthagataṃ, kheḷapiṇḍaṃva chaḍḍayiṃ;
Cajato na hoti lagganaṃ, esā me nekkhammapāramī''ti. -

Evaṃ nissaṅgatāya rajjam chaḍḍetvā nikkhamantassa nekkhammapāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Tathā mahosadhapaṇḍitakālādīsu paññāpāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa sattubhattakapaṇḍitakāle -

“Paññāya vicinantoḥaṃ, brāhmaṇaṃ mocayiṃ dukhā;
Paññāya me samo natthi, esā me paññāpāramī''ti. -

Antobhastagataṃ sappam dassentassa paññāpāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Tathā vīriyapāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa mahājanakajātake -

“Atīradassī jalamajjhe, hatā sabbeva mānusa;
Cittassa aññathā natthi, esā me vīriyapāramī''ti. -

Evaṃ mahāsamuddaṃ tarantassa vīriyapāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Tathā khantivādiijātake -

“Acetanaṃva koṭṭente, tiṇhena pharasunā mamaṃ;
Kāsīrāje na kuppāmi, esā me khantipāramī''ti. -

Evaṃ acetanabhāvena viya mahādukkhaṃ adhivāsentassa khantipāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Tathā mahāsutasomajātake -

“Saccavācaṃnurakkhanto, cajitvā mama jīvitaṃ;
Mocesiṃ ekasataṃ khattiye, esā me saccapāramī''ti. -

Evaṃ jīvitaṃ cajitvā saccaṃ anurakkhantassa saccapāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Tathā mūgapakkhajātake -

“Mātā pitā na me dessā, attā me na ca dessiyo;
Sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ, tasmā vataṃ adhiṭṭhahi''nti. -

Evaṃ jīvitampi pariccajitvā vataṃ adhiṭṭhahantassa adhiṭṭhānapāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Tathā suvaṇṇasāmajātake -

“Na maṃ koci uttasati, napi bhāyāmi kassaci;

Mettābalenupatthaddho, ramāmi pavane tadā''ti. -

Evam jīvitampi anoloketvā mettāyantassa mettāpāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Tato lomahaṃsajātake -

“Susāne seyyaṃ kappemi, chavaṭṭhikaṃ upanidhāyaṃ;
Gāmaṇḍalā upagantvā, rūpaṃ dassentinappaka''nti. -

Evam gāmadārakesu niṭṭhubhanādīhi ceva mālāgandhūpahārādīhi ca sukhadukkhaṃ
uppādentessupi upekkhaṃ anativattantassa upekkhāpāramī paramatthapāramī nāma
jātā. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana cariyāpiṭakato gaḥetabbo.

Idāni therena puṭṭhassa bhagavato byākaraṇaṃ dassentehi saṅgītikārakehi -

78. “Tassa puṭṭho viyākāsi, karavīkamadhuragiṃ;
Nibbāpayanto hadayaṃ, hāsayanto sadevakaṃ.

79. “Atītabuddhānaṃ jinānaṃ desitaṃ, nikīlitaṃ buddhaparamparāgataṃ;
Pubbenivāsānugatāya buddhiyā, pakāsayī lokahitaṃ sadevake''ti. -vuttaṃ;

78-79. Tattha tassa puṭṭho viyākāsīti tena dhammasenāpatinā puṭṭho hutvā tassa
byākāsi, attano abhinīhārato paṭṭhāya abhisambodhipariyosānaṃ sabbaṃ
buddhavaṃsaṃ kathesīti attho. Karavīkamadhuragiṃ karavīkasakuṇassa viya
madhurā girā yassa so karavīkamadhuragiṃ, karavīkamadhuramañjussaroti attho.
Tatridaṃ karavīkānaṃ madhurassaratā - karavīkasakuṇā kira madhurarasam
ambapakkaṃ mukhatuṇḍakena paharitvā paggharitaṃ phalarasaṃ pivitvā pakkhena
tālaṃ datvā vikūjamāne catuppadā madamattā viya laḷitaṃ ārabhanti,
gocarapasutāpi catuppadagaṇā mukhagatāni pi tiṇāni chaḍḍetvā taṃ nādaṃ suṇanti,
vālamigā khuddakamige anubandhamānā ukkhittaṃ pādaṃ anikkhipitvā cittakatā
viya tiṭṭhanti, anubandhamigāpi maraṇabhayaṃ hitvā tiṭṭhanti, ākāse pakkhandantā
pakkhinopi pakkhe pasāretvā tiṭṭhanti, uḍake macchāpi kaṇṇapaṭalaṃ acālentā taṃ
saddaṃ suṇamānā tiṭṭhanti. Evam madhurassarā karavīkā. Nibbāpayanto hadayanti
kilesaggaṇṇatattasabbajanaṃ mānaṃ dhammakathāmatadhārāya sītibhāvaṃ
janayantoti attho. Hāsayantoti tosayanto. Sadevakanti sadevakaṃ lokaṃ.

Atītabuddhānanti atītānaṃ buddhānaṃ. Amhākaṃ bhagavato abhinīhārassa purato
pana taṇhaṅkaro medhaṅkaro saraṇaṅkaro dīpaṅkaroti cattāro buddhā ekasmiṃ
kappe nibbattiṃsu. Tesaṃ aparabhāge koṇḍañṇādayo tevīsati buddhāti sabbe
dīpaṅkarādayo catuvīsati buddhā idha “atītabuddhā''ti adhippetā, tesaṃ
atītabuddhānaṃ. Jinānanti tasseva vevacanaṃ. Desitanti kathitaṃ. Catuvīsatiyā
buddhānaṃ catusaccapaṭisaṃyuttaṃ dhammakathaṃ. Nikīlitaṃ tesaṃ caritaṃ
kappajātigottāyubodhisāvakasannipātaupaṭṭhākamātāpituputtabhariyāparicchedādik
aṃ nikīlitaṃ nāma. Buddhaparamparāgatanti dīpaṅkaradasabalato paṭṭhāya yāva
kassapaparamparato āgataṃ desitaṃ nikīlitaṃ vāti attho. Pubbenivāsānugatāya
buddhiyāti ekampi jātiṃ dvepi jātiyoti evaṃ vibhattaṃ pubbe
nivuṭṭhakhandhasantānasaṅkhātāṃ pubbenivāsaṃ anugatā upagatā tāya
pubbenivāsānugatāya buddhiyā, pubbenivāsānussatiñāṇenāti attho. Pakāsayīti
byākāsi. Lokahitanti sabbalokahitaṃ buddhavaṃsaṃ. Sadevaketi sadevake loketi
attho.

80. Atha bhagavā karuṇāsītalena hadayena sadevakaṃ lokaṃ savane niyojento “pītipāmojjajanana”ntiādīmāha. Tattha pītipāmojjajananti pītipāmojjakaraṃ pītiyā pubbabhāgaṃ pāmojjaṃ, pañcavaṇṇāya pītiyā jananti attho. Sokasallavinodananti sokasaṅkhātānaṃ sallānaṃ vinodanaṃ viddhaṃsanaṃ. Sabbasampattiapaṭilābhanti sabbāpi devamanussasampattiādayo sampattiyo paṭilābhanti etenāti sabbasampattiapaṭilābho, taṃ sabbasampattiapaṭilābhaṃ buddhavaṃsadesananti attho. Cittikatvāti citte katvā, buddhānussatiṃ purakkhatvāti attho. Suṇāthāti nisāmetha nibodhatha. Meti mama.

81. Madanimmadananti jātimadādīnaṃ sabbamadānaṃ nimmadanakaraṃ. Sokanudanti soko nāma ñātibyasanādīhi phuṭṭhassa cittasantāpo. Kiñcāpi atthato domanassameva hoti, evaṃ santepi antonijjhānalakkhaṇo, cetaso parinijjhāyanaraso, anusocanapaccupaṭṭhāno, taṃ sokaṃ nudatīti sokanudo, taṃ sokanudaṃ. Saṃsāraparimocananti saṃsārabandhanato parimocanakaraṃ. “Saṃsārasamatikkama”ntipi pāṭho, tassa saṃsārasamatikkamakaranti attho.

Sabbadukkhakkhayanti ettha dukkha-saddo dukkhavedanā-dukkhavatthu-dukkhārammaṇa-dukkhapaccaya-dukkhaṭṭhānādīsu dissati. Ayañhi “dukkhassa ca pahānā”tiādīsu dukkhavedanāyaṃ dissati. “Jātipi dukkhā jarāpi dukkhā”tiādīsu dukkhavatthusmiṃ. “Yasmā ca kho, mahāli, rūpaṃ dukkhaṃ dukkhānupatitaṃ dukkhāvakkanta”ntiādīsu dukkhārammaṇe. “Dukkho pāpassa uccayo”tiādīsu dukkhapaccaye. “Yāvañcidaṃ, bhikkhave, na sukarā akkhānena pāpuṇitaṃ yāva dukkhā nirayā”tiādīsu dukkhaṭṭhāne. Idha panāyaṃ dukkhavatthusmiṃ dukkhapaccayepi ca daṭṭhabbo. Tasmā jātiādisabbadukkhakkhayakaranti attho. Magganti ettha kusalatthikehi maggīyati, kilese vā mārento gacchatīti maggoti buddhavaṃsadesanā vuccati, taṃ nibbānassa maggabhūtaṃ buddhavaṃsadesanaṃ. Sakkaccanti sakkaccaṃ cittikatvā, ohitasotā hutvāti attho. Paṭipajjathāti adhitiṭṭhatha, suṇāthāti attho. Atha vā pītipāmojjajananaṃ sokasallavinodanaṃ sabbasampattiapaṭilābhahetubhūtaṃ imaṃ buddhavaṃsadesanaṃ sutvā idāni madanimmadanādiguṇavisesāvaṃ sabbadukkhakkhayaṃ buddhabhāvamaggaṃ paṭipajjathāti sabbesaṃ devamanussānaṃ buddhattaṃ paṇidhāya ussāhaṃ janeti. Sesamettha uttānamevāti.

Iti madhuratthavilāsiniyā buddhavaṃsa-aṭṭhakathāya

Ratanacaṅkamanakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhitā ca sabbākārena abbhantaranidānassatthavaṇṇanā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 12. Σχόλια για το χρονικό των Βουδών. 1. Σχόλια για την ενότητα για τον κοσμημένο διάδρομο έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org